

РІДНИЙ ПОСІБНИК

для натхненного знайомства
з українською мовою

СЛОВО ВІД РІДНИХ

Наше відчуття світу нерозривно пов'язане з тим, якою мовою ми говоримо, яка культура нас оточує, хто був перед нами і що нам залишив.

РІДний онлайн-посібник, створений на основі матеріалів занять РІДного розмовного клубу, завдяки підтримці ЄС та фонду ІЗОЛЯЦІЯ, зробить ближчою не лише українську мову, але й українську думку, дасть змогу прожити «Любов», відчутти «Запах», приміряти «Одяг» українською (все в лапках є назвами тем, з якими Ти взаємодіятимеш у цьому посібнику, їх вісім).

Цей посібник підійде і тим, хто лише починає знайомитися з українською мовою та культурою, і тим, хто володіє мовою від народження, але хоче пізнати її глибше.

У посібнику Тобі трапиться 43 українські письменники та письменниці, 6 режисерів та режисерок. Він відповість на запитання чи українська література лише про журбу (*спойлер: ні*), поставить безліч запитань у відповідь.

Розгортай його наодинці чи з друзями, читай вголос самостійно або відповідай на запитання сидячи в колі близьких про те, якого кольору у тебе були б крила, як виявляєш свої почуття, коли любиш, із ким із родини, зображеної на старих фото, хотілося б побачитися та багато інших. Дивуйся, дізнавайся, розповідай іншим, купуй книги авторів, які відгукнулися, відкривай те, якими різними можуть бути українські твори. Насолоджуйся мовою і собою в ній!

У кінці посібника на Тебе чекають рекомендації, як українізувати Твій інтернет-простір, а також скоромовки та сталі вирази, що зроблять Твою вимову і повсякденне мовлення яскравішими!

Твій Проєкт Р.І.Д.

НАД ПОСІБНИКОМ ПРАЦЮВАЛИ:

Ілюстрації: Катерина Патак

Верстка, упорядкування програми, добирання уривків: Іванка Світляр

Добирання уривків, коректура: Олеся Богдан

Добирання цікавої інформації та рекомендацій: Вікторія Дідковська, Юлія Бобак, Марина Яцкевич

Упорядкування словника: Марія Руднєва

Добирання списку рекомендацій: Вікторія Дідковська

Добирання скоромовок і фразем: Ольга Федорко

Посібник та його цифрові копії заборонено використовувати у комерційних цілях. Створення розмовного клубу за прикладом РІДного розмовного необхідно узгодити із ГО «Проєкт Р.І.Д.», написавши за адресою: project@ridni.in.ua

ЗМІСТ

*для переходу на тему, натисни відповідний рядок

Любов	4-11
Одяг	12-23
Запах	24-33
Колір	34-40
Гра	41-51
Правда	52-60
Відстань	61-68
Зустріч	69-77
Рекомендації.....	78-91
Скоромовки.....	92
Фраземи	93

Випуск онлайн-посібника відбувся в рамках реалізації ZMINA 2.0. «Субгранти для культурних проєктів» МБФ ІЗОЛЯЦІЯ за фінансової підтримки Європейського Союзу. Зміст сторінок посібника є виключною відповідальністю ГО «Проект Р.І.Д» і не обов'язково відображає позицію Європейського Союзу та МБФ ІЗОЛЯЦІЯ.

#EU4USociety #ПрямуємоРазом #MovingForwardTogether

ЛЮБОВ
повернутися до змісту

ЛЮБОВ—ЩО—БЕРЕЖЕ

ІВАН МАЛКОВИЧ, ЗІ ЗБІРКИ «ПОДОРОЖНИК»,
ВИДАВНИЦТВО «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», 2016 Р.

* * *

кожний день
до мене
навідуються кораблі

вони **усідаються** під смереками
і важко дихають **зябрами**

тоді я **нанижую** їх
на вербову гілку
і несучу до океану

а якщо ви якогось дня
побачите корабель
зі смерекою
замість **вітрил**
то **дозвольте** йому
притулитися до вашого берега

і не **зломіть**
його високої
смереки

навідуватися — відвідувати, заходити
усідатися — надовго сидати, зручно влаштуватися
зябра — органи дихання в риб
нанизувати — насилювати предмети один за одним, утворюючи ряд (як намистини на нитку)
вітрило — полотно, прикріплене на щоглі, за допомогою якого вітер рухає корабель
дозволити — давати згоду, дозвіл на щось
притулітися — притискатися, пригортатися
зломити — зламати, відламати

ДЛЯ РОЗДУМІВ

У вірші йдеться про збереження найбільш крихкого й важливого в людині. Часто «берегти» = «любити». Що Ти хочеш, аби інші не похитнули в Тобі? Риси, звички, вподобання тощо.

ЦІКАВЕ

Іван Малкович — поет, власник і директор видавництва «А-ба-ба-га-ла-ма-га», що відоме українськомовним виданням серії книг про Гаррі Поттера. Родом із Прикарпаття, живе та працює у Києві. Належить до покоління вісімдесятників.

Сім'я Малковичів має досвіди порятунку української культури та її творців. Як про це [згадує](#) сам Іван Малкович: «У автобіографії Іван Франко зазначає, що після коломийської тюрми від голодної смерті його врятував Степан Арсенич. Той Степан Арсенич — то мій прародич по материній лінії (дівоче прізвище мами — Арсенич). Тому мені іноді здається, що "А-ба-ба-га-ла-ма-га" — то така Франкова опосередкована віддяка, адже назву свого видавництва я взяв з його славнозвісного оповідання "Грицева шкільна наука"».

Радимо [розмову Івана Малковича та Сергія Жадана](#) про українське книговидавництво, становлення незалежної літератури та особливості добору текстів для проєкту [«30 найкращих оповідань»](#).

ЛЮБОВ–ЩО–НЕ–ВПІЗНАЄТЬСЯ

ВАСИЛЬ СТЕФАНИК «РАНЕНЬКО ЧЕСАЛА ВОЛОССЯ», АНТОЛОГІЯ «УКРАЇНЬСЬКА МОДЕРНА ПРОЗА», УПОРЯДНИК ЮРІЙ ВИННИЧУК, ВИДАВНИЦТВО «ФОЛІО», 2018 Р.

«От осінь вже. Чи ти, листе, шепчеш, що він мене вже не любить? А може, ти за людьми говориш, що я не гідна, бо-м далася на **підмову**? Або приносиш його мислі, що я **старіюся**, та не можна мене любити? Скажи, скажи, горішку, що ти шепчеш?»

Склонила голову на білі руки. **Жмит** волосся впав і закривав сині лінії, що ними руки **уткані**.

«Скажи-бо, горішку, скажи, коханий!» Та й заридала. Сльози текли по руках, як коли би каплі, що відірвалися від того водопаду. А за вікном шепотів оріх широким листям: «Чешися, дурна, він тебе любить!».

підмова — коли починають переконувати, спонукати до певних дій, вчинків
старітися — старіти
жмит — жмут, пасмо, пучок
утканий — покритий візерунком

Особливістю творчості Стефаніка є використання **покутсько-буковинських діалектизмів**, які відтворюють колорит місця й часу.

ДЛЯ РОЗДУМІВ

Не завжди є горіх, щоб підказати, що Тебе люблять. З чого впізнаєш любов?

ЦІКАВЕ

Василь Стефанік — прозаїк, громадський діяч. Родом із Покуття (східна частина Івано-Франківщини).

Письмо не відразу стало основним заняттям Стефаніка. Спершу навчався на медичному факультеті Ягеллонського університету в Кракові (1892). Втім, цікавість до медицини поступово згасла і 1900 року письменник відрاهувався.

Працював у напрямі експресіонізму (від фр. expression — вираження, виразність) — художня течія, де головне виразити внутрішній світ людини, показати переживання та відчуття. У творах багато емоційного та психологічного, сюжет динамічний (коротка форма новели була для цього особливо вдалою). Експресіонізм активно розвивався в Європі на початку 20 століття й остаточно увійшов в українську літературу завдяки творчості Стефаніка.

Послухати листи й новели Василя Стефаніка можна у театральному перформансі [«Найліпше з мого серця»](#). Читають Ірма Вітовська, Оксана Забужко, Юрій Дяк, Роман Ясіновський.

ЛЮБОВ—ЩО—ТВОРИТЬ—КУМИРІВ

САШКО ДЕРМАНСЬКИЙ «ЧУДОВЕ ЧУДОВИСЬКО»,
ВИДАВНИЦТВО «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», 2014 Р.

«Де я цього **дядечка** бачила? — подумала Соня. — Може, він живе в сусідньому під'їзді? Чи це президент тієї африканської країни, де працює тато, і в нас є його з татом спільна фотка? Ні... Тю, справді! Як це я зразу не згадала! Є в нас його фотка, і не одна, а з десяток — на стінах у бабусиній кімнаті. Вона ж у нього закохана. Він же улюблений бабусин актор. Цей, як його...» Соня прочитала напис на плакаті: «Том Круз у фільмі «Війна світів»! — О, справді — Том Круз! Бабин улюбленець. Соня стала уважніше розглядати рекламу.

— Дурнуватий плакатик. Усі перелякані, кудись біжать... Хіба що цей песик тут нормальний. Кумедний такий. Унизу плаката, при самій землі, був намальований чорний песик. Він геть не вписувався в усю ту рекламну **катавасію** і зовсім не зважав на **прибульців**. Він дивився прямо на Соню й привітно вимахував хвостиком туди-сюди, туди... Стоп!

«Він не може махати хвостом, — подумала дівчинка. — Реклам з **махучими** хвостами ще не винайшли».

ДЛЯ РОЗДУМІВ

Дійсність наповнена тими, хто залюблює. Як ставишся до творення кумирів із любові до актора/фільму/книжки? Коли це корисно, а коли шкідливо?

дядечко — дядько
катавасія — розгардіяш, метушня, гармидер
прибулець — той, хто прибув, немісцевий
махучий — той, що махає (тут: про песика, який махає хвостом)

ЦІКАВЕ

Олександр Дерманський — сучасний дитячий письменник, родом із Київщини. Автор 48 книг, серед яких «Володар макуци, або Пригоди вужа Ониська», «Бабуся оголошує війну», «Король буків, або Таємниця Смарагдової Книги». Він тричі здобував перемогу «Книга року» у номінації «Дитяче свято», а також отримав «Книгу року BBC — 2018» в номінації «Дитяча книга року BBC».

На думку Сашка Дерманського, книга має бути не покаранням чи примусом, а другом для дитини. Бо «якщо не з книжки, то звідки тоді дитина дізнається, що найголовніше в житті — робити добро, не кривдити ближнього?».

Автору важливо, аби його герої не були занудними моралізаторами, за це він навіть отримував звинувачення у «шкідливості» своїх книжок. Чому так? Читайте [інтерв'ю](#) Олександра Дерманського.

ЛЮБОВ-ЩО-ЗМІНЮЄ-МЕЖІ

КАТЕРИНА КАЛИТКО «ЗЕМЛЯ ЗАГУБЛЕНИХ, АБО МАЛЕНЬКІ СТРАШНІ КАЗКИ», «ВИДАВНИЦТВО СТАРОГО ЛЕВА», 2017 Р.

Любов не знає **обмежень** форми, у яку нас поміщено, часто думав я згодом. Вона просто не **зауважує** цієї форми, одразу наче **проникає** всередину і дише самою невидимою для ока суттю речей та явищ. А вже потім встигає прийняти й саму форму, якою б **химерною** вона не здавалася.

Ще один, вже останній зі спогадів про моє далеке дитинство: колись я полюбив дерево — у ньому було стільки краси й сили, **мовчазної** щирості й правдивості, що я проводив у саду години й години, обіймаючи його стовбур і **звіряючи** йому свої дитячі **гризоти** значно відвертіше, ніж будь-кому з людей. Сусідські діти **дражнилися**: «Та він одружиться зі своєю черешнею!» Че-реш-ня. Дивне **розспіване** слово з уже незнаної мови лишилося зі мною, як острів, як гіркий дим, як єдина пам'ять і **свідчення**, що **жодна** любов не **минає безслідно**. І не визнає жодних меж.

ДЛЯ РОЗДУМІВ

До чого в Тобі більше любові: люди, природа, тварини? Порозмірковуй чому.

ЦІКАВЕ

Катерина Калитко — письменниця, перекладачка з балканських мов. Родом із Вінниччини. Довгий час жила в Боснії (Сараєво).

«Земля загублених, або Маленькі страшні казки» стала найкращою українською книгою року у 2017 за версією BBC. Це одна із найсерйозніших літературних нагород нашої країни. У книзі 9 оповідань.

- [Дивитися інтерв'ю](#) з Катериною Калитко (про літературу, Боснію та світовідчуття).
- [Слухати аудіокнигу «Земля загублених».](#)

За участю Катерини Калитко виходить подкаст «На горі» — культурна ініціатива вінницького поетичного осередку. Нині на ютубі є два випуски:

- [із Тарасом Прохаськом і Миколою Доляком;](#)
- [із Олегом Сенцовим.](#)

обмеження — щось, що сковує, обмежує
зауважувати — звертати увагу, помічати
проникати — тут: пробиратися, прокрадатися кудись
химерний — незвичайний, неправдоподібний, чудернацький
мовчазний — тут: той, що не супроводжується словами та розмовами
звіряти — довіряти комусь свої думки, правдиво говорити
гризота — душевні страждання
дражнитися — навмисне злити, сердити
розспіваний — проспіваний, виконаний співом
свідчення — доказ; факт або річ, яка щось підтверджує
жодний — ні один
минати — проходити, завершуватися
безслідно — не лишаючи сліду, згадки

ЛЮБОВ-ЩО-ДІЛИТЬСЯ

АТТИЛА МОГИЛЬНИЙ, ЗІ ЗБІРКИ «КИЇВСЬКІ КОНТУРИ»,
ВИДАВНИЦТВО «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», 2013 Р.

Дай мені руку — і підемо
вуличками Старого Києва,
бо лише взимку так сильно
руки шукають рук.

Дай мені руку — і підемо
повз **перукарні** і магазини,
бо лише взимку наш **подих**
так замерзає на склі.

Гризтимемо горіхи
і мандарини різдвяні,
і розмовлятимем весело
про все, лиш не про любов,

сніг кольоровий хай падає,
як ниточки **серпантину**,
в кварталах Старого Києва
на **черепичні** дахи.

Прадавня слов'янська казка
про коней, в снігу завалених,
заряджені **арбалети**
і погляди із **бійниць**.

Дай мені руку — і підемо
зимовою тишею Києва
в **лестоці** давніх спогадів
і голубих **завірюх**.

перукарня — місце, де підстригають, фарбують, завивають волосся
пóдих — вдих і видих
серпантін — скручена у рулончик довга вузька стрічка з кольорового паперу
черепічний — зроблений із черепиці
арбалét — старовинна зброя, що має форму лука для метання стріл, каменів
бійниця — отвір для стрільби у стіні оборонної споруди
лестоці — нещире вихваляння
завірюха — сильний вітер зі снігом; хуртовина, метелиця

ДЛЯ РОЗДУМІВ

Ліричний герой вірша ділиться сокровеним і говорить про любов вчинками, а не словами. Чим найперше Ти ділишся, коли любиш (улюблені місця, їжа, музика)?

ЦІКАВЕ

Аттила Могильний — київський поет і за походженням (тут народився і прожив увесь вік), і за творчістю. У його текстах Київ стає наскрізним тлом для розповідей про дитинство, юність, переживання, закоханості.

За [спогадами](#) Івана Малковича, Аттила Могильний був взірцевим киянином ще й за фактом мови — говорив прекрасною українською навіть тоді, коли навколо лунала переважно російська.

Окрім поезії, писав також дитячі книжки. Наприклад, повість «Мавка і Мурашиний князь», неймовірні пригоди якої відбуваються у Києві.

ЛЮБОВ–ЩО–ЗАЛЮБЛЮЄ

МИКОЛА ХВИЛЬОВИЙ «АРАБЕСКИ», КНИЖКА «АРАБЕСКИ МИКОЛИ ХВИЛЬОВОГО»,
ВИДАВНИЦТВО «ГРАНІ-Т», 2010 Р.

О Мартінесе Сієрра! Тобі, музичному музикантові, твоїм **новелам**, де звучить така широка й радісна весна, де **міріяди** міріядів голубих метеликів над гармонією моєї душі, — тобі шлю із своєї **чумацької** країни привіт. О Мартінесе Сієрра! Не тільки ти закоханий у звуки, фарби й запах слова — я теж естет. Я вірю, що на душі зійдуться десь у міріадах міріядів голубих метеликів, у цій голубій **хуртовині**, коли **серце** так енергійно **стисне**, наче таємна мавка розказує океану казку, коли в океанах горять жемчуги, як горить сонце на шляхах моєї чумацької надзвичайної країни.

О Мартінесе Сієрра! Про що розповім тобі? Чи розкажу тобі, як співають наші дівчата біля шведських могил, коли пісня з буряків, як сіроока **жура**, як геніальний Леонтович у бур'янах мого степового краю? Чи розкажу тобі, як повільною **ходою бредуть круторогі** воли з молочної ферми? Чи сплету тобі вінок із польових дзвоників — з подій: як була, як пройшла, як гриміла, як народжувалася молода епоха? Ішла **м'ятежна** епоха. Ішла **духмяна** романтика, і **нечутно** ходили в **борах** тіні середньовічних лицарів.

новела — невеликий розповідний художній твір про незвичайну життєву подію з несподіваним фіналом

міріяди — скупчення чогось, безліч, незліченна кількість

чумацький — тут: вжито на позначення України

хуртовіна — сильний вітер зі снігом; заметіль, завірюха, метелиця

стиска́ти се́рце — викликати хвилювання, почуття тривоги, страху

жура́ — журба

хода́ — ходьба, процес ходіння

бресті́ — повільно йти

круторо́гий — який має дуже загнуті, закручені роги

м'яте́жний — сповнений неспокою, хвилювання

духмя́ний — ароматний, запашний, пахучий

нечу́тно — тихо, безшумно

бір — сосновий або просто будь-який ліс

Арабеска — вид орнаменту з геометричних фігур, стилізованого листу, квітів та ін., що поширився в Європі під впливом арабського мистецтва.

У назві твору слово відображає вигадливість тексту.

Микола Хвильовий був одним із членів правописної комісії, під час створення правопису 1928 р., також відомого як **«скрипниківка»**.

Тож у тексті може трапитися дещо незвичне написання слів.

Не дивуйся!

ДЛЯ РОЗДУМІВ

Якби довелося залюбити у свою країну, що б Ти назвав/назвала? Поділися тим, що любиш в Україні найбільше.

ЦІКАВЕ

Микола Хвильовий, уродженець Харківщини, був важливою постаттю для 1920–30-х років — епохи, що стала відродженням української культури, на жаль, згодом Розстріляним. Втім, вплив Хвильового не слабшав для наступних поколінь. Попри заборону творів і прагнення назавжди викреслити будь-яку згадку про його існування, національна пам'ять продовжувалась: таємні карти із могилою Хвильового берегли й передавали у родинях, памфлети таємно читали шістдесятники (покоління Стуса, Драча, Костенко та ін.).

Саме памфлети були найбільшою зброєю Хвильового. Це він автор ідеї орієнтування на Європу, що викликала чимало дискусій. Нині його спокійнісінько назвали би культуртрегером — тим, хто помічає нове та найпершим повертає увагу суспільства до певного явища.

Аби пізнати Хвильового у простому житті, радимо почитати спогади Володимира Куліша «Слово про будинок "Слово"». Є можливість побачити Хвильового на ковзанах серед нічної порожньої ковзанки або Хвильового, який йде на полювання вкупі із друкарською машинкою та псами.

Послухати уривки текстів письменника у виконанні Міська Барбари можна за [ПОСИЛАННЯМ](#). Наприкінці відео з'явиться раптовий Володимир Сосюра, теж був знайомий із Хвильовим, між іншим :)

ОДЯГ-ТУРБОТА

ГРИГІР ТЮТЮННИК «ЗАВ'ЯЗЬ», ВИДАВНИЦТВО «ГРАМОТА», 2006 Р.

У степу ще дужче **розжеврїлось**, і на грядках, у кого вже **зорано**, червоно **вибліскують скиби**, а в **борознах**, як сніг у **проваллі**, біліє **опалий** цвіт. Листя в садках ще тільки **проклїнулося**, тому в гіллі **рясно миготять** дрібні, мов роса, **прозеленкуваті** крапельки: то **зав'язь**.

— От якби мені отаке намисто,— каже Соня,— **зроду** б не знімала...

— Купимо,— обіцяю впевнено.— Ось як тільки вивчусь на шофера, так і купимо.

— А я тобі сорочки вишиватиму. Гарні-прегарні, кращі, ніж у **лавці!**

Соня раптом зупиняється, стає **навшпиньки** і потихеньку, обома долонями, **нахиляє** до себе мою голову. На якусь мить я бачу її сухі **вимогливі** очі і чую **сором'язливий шепіт**:

— В сто раз кращі... милий... в тисячу!

ДЛЯ РОЗДУМІВ

Чи доводилося виявляти турботу за допомогою одягу? Чи виявляли цю турботу до Тебе?

розжеврїтись (від «жеврїти») — поступово освітлитися сонцем
зорано (від «зорати») — оброблено плугом
вибліскувати — яскраво переливатися, відбиваючи проміння, світло
скиба — смуга, шар землі, яку вивертає плуг під час оранки
борозна — довга, рівна заглибина в землі, проведена плугом
прова́лля — яр, западина, глибока яма
опа́лий — той, що опав (про листя)
проклї́нутися — пробиватися із землі, з-під снігу, з'являтися з бруньок
рясно — тут: багато, скупчено
миго́тити — блимати, переривчасто світити
прозеленкува́тий — із зеленим відтінком
за́в'язь — маленькі, недостиглі плоди
зро́ду — ніколи, нізащо
ла́вка — тут: магазин
навшпи́ньки — стати, звестися на кінчики пальців ніг
нахи́лити — тут: наблизити
вимо́гливий — який має великі потреби, запити; ставить вимоги
сором'язли́вий — зніяковілий, збентежений, який почуває незручність
шепі́т — тихе мовлення

ЦІКАВЕ

Григор Тютюнник родом із Полтавщини. Навчався російською, перші свої твори також писав російською. Проте, після смерті брата-письменника, Григорія Тютюнника, вирішує писати винятково українською, як і брат.

Брат Григора проговорював мовне питання ще й з боку цінності текстів про людей і для людей: «От ти пишеш по-російськи... Ну, що ж, як воно вже так склалося, пиши. Тільки знай, братику, мова — душа народу. Як же ти писатимеш про українців не їхньою мовою, як виразиш їхню душу не через їхню мову, сиріч душу?». Аби детальніше зануритися у стосунки двох братів і дізнатися родинні історії сім'ї Тютюнників, радимо зазирнути у текст «Коріння». Це спогади Григора Тютюнника про брата.

Ще за життя Григор Тютюнник став класиком української літератури 20 сторіччя. Його твори перекладені майже всіма європейськими мовами, а також японською, китайською, гінді. Писав переважно новели (це короткий жанр прози).

ОДЯГ-КОРДОН

ІВАН БАГРЯНИЙ «САД ГЕТСИМАНСЬКИЙ»,
ВИДАВНИЦТВО «АНДРОНУМ», 2020 Р.

Доріжка **скрадала** кроки, так що вони йшли, ледве **порушуючи** мертву тишу, лише як черговий або **наглядач оступався**, тоді гриміло. **Обабіч** рясніли ковані залізом двері з навішеними **засувами** та замками й замочками.

Дійшовши до середини мертвого коридора, Андрія завели до **вартівні**. Там було повно **нахмурених, щелепатих** хлопців у військових **єжовських одностроях**.

На Андрія виповнили ще один формуляр, роздягли, обшукали геть всі **рубці** й рубчики, подрізали всі пряжки й гудзики на штанях та сорочці, **відпороли підметки** в черевиках, шукаючи «заборонених речей», а тоді вже черговий корпусу звелів одягтись і повів Андрія далі сам по мертвих коридорах.

скрадати — приховувати, робити менш помітним
порушувати — тут: припиняти, переривати стан, процес або вияв почуття
наглядáч — той, хто має за кимось стежити, наглядати
оступáтися — спотикатися; невдало ступати
обáбіч — з обох боків
зáсув — рухомий дерев'яний або залізний пристрій для замикання дверей, воріт
вартівня — приміщення для сторожа або військових вартових
нахму́рений — похмурий, незадоволений, понурий
щелепа́тий — з великими щелепами
однострíй — уніформа
рубéць — тут: складка або заглибина на поверхні чогось
відпорóти — розрізаючи або розриваючи нитки по шву, відокремлювати щось пришите
підме́тка — друга підошва на половину ступні, її кріплять ззовні на основну підошву

ДЛЯ РОЗДУМІВ

Як думаєш, чи в цьому уривку втручання в особистий простір, зокрема взаємодія з одягом Андрія, є лише засобом безпеки? Так/ні, чому? Чому ув'язнених змушують одягати однаковий одяг?

ЦІКАВЕ

Іван Багряний, що народився на Сумщині (Охтирка), був голосом України та українців у світі. Наприклад, Елеонора Рузвельт підготувала кілька доповідей на основі памфлета «Чому я не хочу вертатися до СРСР?». А 1963 року в Чикаго філія Об'єднання демократичної української молоді (ОДУМ) розпочала акцію на висунення Багряного як лауреата Нобелівської премії. На жаль, смерть письменника перешкодила цьому.

«Сад Гетсиманський» є текстом-свідченням хвилі репресій 1930-40-х рр. або «єжовщини». Назву утворено від прізвища керівника народного комісаріату внутрішніх справ, який підписав наказ «Про операції з репресування колишніх куркулів, кримінальників й інших антирадянських елементів». Згідно з документом, було сплановано своєрідний ліміт на найближчі 4 місяці: близько 268 950 буде репресовано, а 75 950 із них — розстріляно. Втім, ці ліміти постійно збільшувалися.

Події відбуваються у в'язницях Харкова (Раднаркомівській та Холодній горі). Доля головного героя, Андрія, витворена на основі 5-річного досвіду арештів, заслань, допитів Івана Багряного (його заарештували 1932 року за «проведення контрреволюційної агітації»; відбував несправедливе покарання на Далекому Сході).

Автор зумисне не змінює імена слідчих НКВС, в'язнів, тюремних адміністраторів, щоб історія не забувала катів, а також пам'ятала жертв, які легко стають безликими.

[Більше послухати про Івана Багряного.](#)

ОДЯГ-СТАТУС

ЄВГЕН ПЛУЖНИК «НЕДУГА», ВИДАВНИЦТВО «КМ-БУКС», 2017 Р.

Повз них, **виліскуючи** **напомадженими** головами й нафарбованими губами, голими плечима й дорогими **самоцвітами**, лаком нігтів і лакованими черевиками, **сунула** публіка оперових прем'єр. Жінки, що прийшли сюди не тільки слухати музику, ба й показати своє **убрання**, а може, й вільні від убрання плечі та спину, **випинаючи** стегна, **мірно похитували** свої м'які пишні **тулуби** на тонких, до коліна відкритих, ногах; наче **пригортаючи** їх, **хилились** до них золото-зубі, **короткоштанні** чоловіки, такі **неподібні** до тих, кого знає й з ким працює Іван Семенович.

Приємне почуття **окремішности** й злої **ворожости** до всіх навкруги **обгорнуло** його. Він дививсь на них, як на щось дивне та застаріле, що вже давно **мусило зникнути** геть з життя й, безперечно, зовсім зникло з поля його зору. Так, йому давно вже не випадало бути в такому товаристві: ті, кого бачить він **инколи** — під час з'їздів або якихсь зборів — у цім самім театрі, так мало нагадують всю цю публіку... Серед них не буває цих **пишнотілих** самиць з низькими **чолами** над густо **підведеними** очима, цих **задишливих**, **брезклих** чоловіків з **перснями** на пухких неробочих пальцях... І, наче шукаючи тих, близьких і знайомих, Іван Семенович подививсь понад головами **натовпу**.

— Своїх шукаєте? — зрозумів його Звірятин. — Ваші не тут, ваші вище...

ДЛЯ РОЗДУМІВ

За давніх часів статус виявляли не лише за допомогою тканин, але й за допомогою кольору одягу. До прикладу, фіолетовий барвник був дуже дорогим, адже для його отримання використовували лише молюсків певного виду.

Показувати власний статус за допомогою одягу зараз — актуально чи ні?

повз — мимо, минаючи

виліскувати — м'яко блищати, відсвічувати

напомаджений — намазаний помадою або чимось іншим

самоцвіт — коштовний або напівкоштовний камінь з яскравим блиском

сунути — рухатися, переміщатися в певному напрямку

убрання — вбрання, одяг, наряд

випинати — напружуючи, надимаючи, виставляти щось наперед

мірно — розмірено, повільно, не поспішаючи

похитувати — злегка час від часу хитати

тулуб — частина тіла (без голови й кінцівок) людини або тварини

пригортати — притискати, обіймати

хилітися — нагинатися, нахилятися

короткоштанний — у коротких штанах

неподібний — несхожий, який відрізняється
окремішність — своєрідність, особливість
ворожість — вороже ставлення
обгорнути — наповнити, охопити, заповонити
мусило — повинно було
зникнути — перестати існувати
інколи — інколи, іноді, часом
пишнотілий — з пишним тілом
чолó — лоб; верхня частина обличчя людини над очима
підведений — про макіяж, наведений олівцем або тіннями
задишливий — задишкуватий, із задишкою
брéзкий — набряклий, опухлий
пéрстень — каблучка, кільце
на́товп — юрба, стовпище; велике скупчення людей

ЦІКАВЕ

Євген Плужник народився і вчився на Воронежчині (територія росії). В Україну повернувся разом із сім'єю у 20 років. Належить до покоління Розстріляного Відродження, помер на Соловках.

Перше мовне оточення Плужника аж ніяк не применшує його поетичну й прозову вправність та вміння влучно окреслювати думки, простір чи стан.

Був близьким другом Валер'яна Підмогильного, із яким входили до літературного угруповання 1920-х МАРС (там був ще й Борис Антоненко-Давидович). Разом готували словник «Фразеологія ділової мови», де розглядали багато питомих висловів власне української мови. Ще, подекуять, Плужник є прототипом Вигорського з роману «Місто» Підмогильного — поета та знайомого Степана Радченка.

Гурт «O.TORVALD» створив пісню на основі поезії Плужника [«Мовчи! Я знаю. За всіма словами»](#). Осучаснений текст можна послухати [за покликанням](#).

ОДЯГ-ОМРІЯНІСТЬ

МИХАЙЛО ЯЦКІВ «У НАЙМАХ», ЧАСОПИС «ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК»
ТОМ 10, КНИГА 4, 1900 Р.

Лиш бідна Олена вже третю ніч не може спати. Лежить на сіні серед току та **суятить**. І накривається з головою і **затулює** уха, але все **даром**. Упертий гомін **дрожить** в її ухах, одна **гадка** не дає їй спокою. До **сеї** пори, до п'ятнадцятого року не мала ще своїх чобіток, хоч уже від вісьмох літ у службі **неволиться**. **Газди дорікають** лишень, а **справляти** нічого не хочуть. В зимі, як треба гнати **товар** до **пійла** або принести води, дають їй старі, великі чоботи. Вони такі тяжкі та **незугарні**, що **кілько** їх узувала, тільки просила Бога, щоби **дочекати** літа і **розстарати** собі нові. Тепер у літі, за товаром, збирала ягоди і гриби та передавала їх бабунею до міста. **Спрятала** вже більше чотирьох **левів**.

Завтра «польської Матки» — **відпуст** у місточку. Вона дасть Дмитруневи **шустку**, аби пас за неї товар, а сама **випроситься** у **газдині** до шевця... Чобітки нові новісенські так їй **в думку вбилися!** **Виринають** із темного ліса, **сповитого** димом і усміхаються, **моргають** до неї **лискучими підківками**. Вона **лине** попри хати і стареньку церков, а не пишається, ні... **Преці** вже раз дочекається. І то сама собі їх справить, ніхто не сміє **випоминати**. Як любо носити те, що **придбалосся** своєю працею! Думаючи не раз про чобітки не **помічала** навіть, як її **бодяки** кололи, як **ожинники драпали** руки, як боліли **крижі** від довгого **схилювання**.

А тепер у її голові думка думку **гонить**, а в **кождій** вона — в чобітках!

ДЛЯ РОЗДУМІВ

Чи пригадується дуже бажаний одяг, який вдалося отримати? Поділися своєю історією.

суятіти — тут: турбуватися, непокоїтися; мучитися
затуляти — тут: міцно притискати руками
даром — марно; даремно
дрожати — дрижати; звучати переривчасто, нерівно
гадка — думка
сеї (від «ся») — ця, цей; указує на особу чи предмет поблизу
неволитися — тут: важко працювати в наймах
газда — хазяїн, господар
дорікати — виражати своє незадоволення, звинувачувати
справляти — тут: купувати
товар — тут: велика рогата худоба
пійло — тут: місце, де можна напоїти худобу
незугарний — непоказний, непривабливий зовні (про предмети); негарний
кілько — тут: скільки
дочекати — пробути, прожити до часу, коли щось настане
розстарати — докласти зусиль, старання, щоб придбати
спрятати — накопичити, приберегти
лев — тут: монета, яка була в обігу в давній Австрії, Бессарабії та на Поділлі

відпуст — місцевий церковний обряд, під час якого священник відпускає гріхи
шустка — шістка; дрібна монета вартістю шість, пізніше десять, австрійських крейцарів

випросітися у когось — спитати дозволу зробити щось

газдіння — хазяйка, господарка

в думку вбітися — безперестанку про щось думати, виношувати в голові, мріяти

виринати — раптово, несподівано з'являтися

сповітий — обвитий, обгорнутий, укритий

моргати — тут: блимати, поблискувати

лискучий — блискучий

підківки — металеві пластинки, набиті на задню частину взуття

лінути — плавно рухатися в просторі

преці — між іншим

випоминати — дорікати

придбатися — бути купленим, отриманим

помічати — зауважувати, звертати увагу

бодяк — будяк; бур'ян

ожінник — кущі, зарості ожини

дряпати — дряпати; лишати подряпини, рани

кріжі — тут: попереk; частина спини нижче пояса

схильовання — коли нахилиєшся, схилиєшся

гнати (гонить) — примушувати йти геть

кождий — кожний

ЦІКАВЕ

Михайло Яцків дотичний до львівського культурного осередку, хоч і був родом із Івано-Франківщини. Належав до «Молодої Музи» — літературного угруповання, що активно діяло у Львові 1906-1908 рр. Також туди входили музиканти, художники, скульптори та інші представники нелітературних мистецтв. Одна із версій походження назви угруповання — від твору Михайла Яцкова «Доля молоденької музи».

«Молодомузівці» чи «музаки» (так називали себе) були переважно молоддю Галичини, що спільно писала тексти, обговорювала культурні й літературні явища, цікавилася ідеями Західної Європи. Чіткої програми не мали.

Свою літературну цінність окреслювали так — «воля й свобода в змісті та формі»; прагнули до символізму (хоч і не завжди він там справді був). Це нове покоління, яке не хотіло йти за традицією у літературі й шукало іншого самовираження.

Щоправда, часто-густо учасникам «Молодої Музи» не вистачало знань. Допомігав заповнювати прогалини Іван Франко. У досить своєрідний спосіб — заходив у кав'ярню «Монополь», де сиділи «музаки» й тихо вичікував зручної нагоди для дискусії, заздалегідь приготувавши нотатки і рукописи. Як згадує Петро Карманський (один із учасників угруповання):

«Нам зашивалися роти в його товаристві, бо ми добре знали гостроту його язика та великі відомості, з якими не один із нас не міг суперечити <...> Ми довідувались чимало такого, чого були б не вчитали ні в одній книжці, ані не вчули від нікого із сучасних».

ОДЯГ-ЗАХИСТ

АРКАДІЙ ЛЮБЧЕНКО «VIA DOLOROSA»,
ВИДАВНИЦТВО «ЦЕНТР НАВЧАЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРИ»,
2019 Р.

Як тривожний короткий крик, на хвилинку тільки вихопились з **темряви** кінці **кармінової** усмішки і зафарбований **тоскний** погляд. Тоді я **метушливо** набрав з коробка цілий **пучок**. Знову **креснув**.

— Хі-хі-хі...

Я напружено, уважно придивлявся до цього обличчя, до очей, що досі ховались під **крило капелюха**. Рефлекс не обманув. Це була Сюзен. Тільки, Боже мій, як вона змінилася!

— Хі-хі-хі... Впізнали? І я вас впізнала, ще раніше. Тільки не пам'ятаю, де бачила... Я сказав.

— Ага-а-а! — і свій подив, і своє хвилювання вона раптом заглушила **терпким, хрипуватим, розгонистим реготом**.

Ще недавно, глянувши на цю самотню, замислену жінку, **приголублену** вечірнім промінням, хто сказав би, що вона може так реготати? Невже чорний скромний одяг був тільки захистом цинізму, а **зажура** — тільки насмішкою?

тёмрява — пітьма, темнота, відсутність світла
карміновий — яскраво-червоний
тоскний — тужливий, сумний, щемливий
метушливо — безладно, поквапливо
пучок — сукупність однорідних предметів; жменя або зв'язка
кресати — добувати іскри, вогонь кресалом
крило капелюха — поле, край, криси капелюха
терпкий — тут: пронизливий, важкий
хрипуватий — з хрипотою
розгонистий — тут: голосний, розкотистий
регіт — нестримний, голосний сміх
приголублений — запещений, сповнений ніжності
зажура — почуття журби, смутку

ДЛЯ РОЗДУМІВ

Чи впливає одяг на відчуття захищеності? Який одяг допомагає Тобі почуватися комфортніше?

ЦІКАВЕ

Аркадій Любченко — яскравий письменник родом із Вінниччини. Його прихід в українську літературу припадає на першу половину 20-х рр. 20 ст. Йому, як і решті письменників, було непросто під ідеологічним тиском. Тож щоденникові записи Любченка часто розходяться з настроєм його творів. Радимо ознайомлюватися комплексно.

Вірний ідейний супутник Миколи Хвильового, з 1925 року Любченко входить до лав літературного об'єднання ВАПЛІТЕ, обіймаючи посаду незмінного секретаря цієї організації.

Завдяки вивезеним Любченком архівам ВАПЛІТЕ та написаній на матеріалі архівів докторській дисертації Юрія Луцького світ зміг дізнатися про репресії письменників Радянським Союзом. Темою дисертації була радянська літературна політика. Згодом Луцький видав цю роботу окремою книжкою («Literary Politics in the Soviet Ukraine, 1917–1934»).

А поглянути на архівні листування Аркадія Любченка, які упорядкував Юрій Луцький, можна у збірнику **«Голубі диліжанси»**. Тут знайдете листи Миколи Хвильового, Юрія Яновського, Миколи Куліша та інших «ваплітян».

ОДЯГ-СПАДЩИНА

ГРИГОРІЙ КВІТКА-ОСНОВ'ЯНЕНКО «КОНОТОПСЬКА ВІДЬМА»,
ВИДАВНИЦТВО «ФОЛІО», 2017 Р.

В уривку Ти побачиш чимало назв традиційного українського вбрання. Аби краще їх уявляти, радимо спершу подивитися відео про спадок Полтавщини. Цей стрій найближчий до опису.

От як **вицідили** вони **самотужки глек слив'янки**, а далі і **тернівки покуштували** чи трохи, прибігла й наша Олена з поля. Бачить, що чужий чоловік, зараз **мотнулась, звеліла** із ставка **потягти** карасів і загадала вечерю вірити; сюди-туди шатнулась і увесь **порядок дала**, що й на завтра робити, і кому, куди і зачим їхати, а далі одяглась таки любенько, як звичайно панночці та ще й **хорунжівні**: до старенької **плахти** та почепила **люстринову запаску**, одягла тож шовкову **юпку**, та на шию **дукат** на **бархатці**, та червоні черевички узула, а на голову хорошу **стрічку** поклала, та й вийшла і поклонилась пану Уласовичу низенько.

**НАТИСНИ ТУТ
ДЛЯ ПЕРЕГЛЯДУ**

вицідити — цідячи, повільно випускати, виливати
самотужки — самостійно, без сторонньої допомоги
глек — глечик, горня; висока кругла посудина, злегка розширена в нижній частині
слив'янка — сливова наливка або настоянка на спирті
тернівка — наливка, виготовлена з ягід терну
покуштувати — спробувати, продегустувати
мотнутись — збігати, швидко побігти кудись
звеліти — наказати комусь щось зробити
потягти — тут: наловити
порядок дати — порядкувати, господарювати
хорунжівна — дочка хорунжого
плахта — жіночий одяг типу спідниці, зроблений із двох зшитих до половини полотнищ
люстриновий — пошитий з люстрину — вовняної або напіввовняної тканини з глянцем
запаска — жіночий одяг, що використовується замість спідниці для обгортання стану поверх сорочки
юпка — верхній жіночий одяг у вигляді довгої корсетки (жилета), але з рукавами
дукат — жіноча прикраса у вигляді монети
бархатка — стрічка з бархату (оксамит); оксамитка
стрічка — вузька смужка з тканини

ДЛЯ РОЗДУМІВ

Чи є речі, які дісталися Тобі у спадок? Що знаєш про спадок українців в одязі?

ЦІКАВЕ

Григорій Квітка-Основ'яненко родом із Слобожанщини. За походженням належав до старовинного козацького роду Квіток — саме це його офіційне прізвище, а другу частину (Основ'яненко) додав сам письменник від села Основа на Харківщині, де й народився. Принаймні, так каже одна із версій, а за нею і ми :)

Жив і писав у 18-19 століттях. Тож Іван Котляревський чи Тарас Шевченко були для Квітки-Основ'яненка звичайнісінькими сучасниками, із якими можна зустрітися наживо чи полистуватися. Також до сім'ї Квіток часто зазірав Григорій Сковорода.

Постать Григорія Квітки-Основ'яненка важлива для становлення української прози. Його повість «Маруся» — перша проза нової української літератури. Така ж за впливовістю, як і «Енеїда» Котляревського.

Історія створення «Марусі» — історія відстоювання свого. Квітка-Основ'яненко був посперечався з іншим письменником, який доводив, що українською неможливо написати щось серйозне і зворушливе; мова для цього незручна. Аби довести прикладом, написав «Марусю», що розчулює українською. Тексти Квітки-Основ'яненка мають багато детальних описів українського строю (вбрання), побуту, звичаїв, обрядів тощо, тож радимо розчулитися і збагатитись.

ОДЯГ-САМОВИРАЖЕННЯ

БОРИС АНТОНЕНКО-ДАВИДОВИЧ «ЗА ШИРМОЮ»,
ВИДАВНИЦТВО «РАДЯНСЬКИЙ ПИСЬМЕННИК», 1963 Р.

Олександр Іванович **неохоче** подався до дзеркала. Ні **бухарська тубетейка**, ні тим більше **смугаста краватка**, що **видалась** йому **занадто** яскравою, не справили на нього особливого враження. Він носив влітку білу кепку з великим дашком і вважав її за **найпридатніше** головне вбрання в умовах узбекистанської **спеки**; що ж до краваток, то він одягав їх, хіба що тільки вирушаючи на якісь офіційні наради та з'їзди. Вдома й на роботі вони **заважали** йому. Сам того не помічаючи, Олександр Іванович **наслідував** молодого професора-**фтизіатра**, що його лекції він прослухав півтора року тому на курсах підвищення кваліфікації лікарів, і це від нього він **засвоїв звичку** вбиратись добре, але просто. <...> Так само, як і професор, він убирався, коли треба, в темно-сірий костюм з скромною сірою краваткою. Ця ж нова краватка була занадто вже **кричуща**: такі краватки носити хіба що тільки художникам, артистам або кінорежисерам, але аж ніяк не серйозному, поважному лікареві. Та все ж це був подарунок дружини, і щоб не образити її, він слухняно глянув у дзеркало на високу бухарську тубетейку й **притулив** до грудей краватку.

ДЛЯ РОЗДУМІВ

Чи вважаєш одяг способом самовираження? Так/ні, чому? Якщо так, то що із Твого гардеробу найбільше тебе виражає?

ЦІКАВЕ

Борис Антоненко-Давидович, уродженець Сумщини — той автор, який своїм літературним прізвищем відновив тяглість родового. Письменник повернув зросійщеному Давидов (так був записаний у документах) частинку «-ич», а також додав дівоче прізвище матері, яка походила із козацького роду — Антоненко.

Антоненко-Давидович прожив довге життя, 84 роки, що було рідкістю для авторів у СРСР — 1899–1984. Жертва сталінського терору. За першою сфабрикованою справою засуджений до страти, яку замінили на 10 років ГУЛАГу. Вини не визнав. Покарання відбував у концтаборах Баклагу, де був землекопом, шахтарем, слюсарем, бухгалтером, фельдшером. Також умудрявся писати. Писав на шматках мішків з-під цементу й ховав рукописи. За наступною справою засуджений на довічне заслання. 1957-го був реабілітований та повернувся до Києва.

Автор фрази «Як умру, то почитайте», адже був мало читаним за життя.

неохоче — без бажання, мляво
бухарський — властивий бухарцям — жителям узбецького міста Бухара

тюбетейка — маленька кругла або гостроверха шапочка з вишитими чи тканими візерунками — національний головний убір багатьох східних народів

смуґастий — укритий смугами
краватка — смужка тканини, зав'язана вузлом під коміром сорочки, блузки

видаватись — здаватися, сприйматися, справляти враження

занадто — дуже, надто, надміру
найпридатніший — найбільш відповідний, слушний

спека — жара, гаряча літня пора
заважати — ставати на перешкоді, не давати щось робити

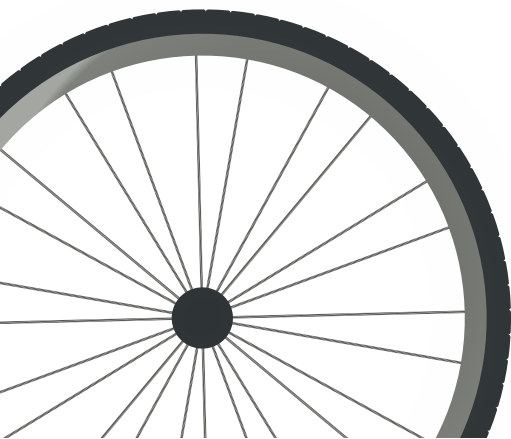
наслідувати — повторювати, відтворювати чийсь рухи, дії, звички

фтизіатр — лікар-фахівець, що спеціалізується на дослідженні туберкульозу легенів і методах його лікування й профілактики

засвоїти — запам'ятати, зробити звичним для себе, вивчити
звїчка — певний спосіб дії, схильність до чогось, що стало звичним

кричущий — тут: яскравий, помітний, який впадає в очі
притуліти — щільно прикласти, притиснути

Попри журну біографію, яку читаємо зараз, вмів брати від життя враження та дружбу з прекрасними людьми. У 1933 році здійснив **подорож на велосипеді** з Києва до Полтави через Батурин, Глухів, Гадяч, Охтирку й Диканьку разом із Валер'яном Підмогильним, Іваном Багряним, Борисом Тенетою. Можеш повторити веломаршрут класиків після перемоги :)

ЗАПАХ

[повернутися до змісту](#)

ВДИХАТИ СПОГАДИ

ЄВГЕН ГУЦАЛО «ЗАПАХ КРОПУ»,
ВИДАВНИЦТВО «ЗНАННЯ», 2019 Р.

Увечері сніги синішають і синішають. Поволі загусають сутінки над полями, поволі встоюються в селі, по садках, на городах. Міцнішає мороз, сніг іскристішає, од нього йде студений пах. А з-поміж того студеного паху ледь-ледь прокльовується забутий запах кропу. Бентежить спомини, зворушує, і вже вдихаєш повітря на повні груди...

А може, й не витає над зимовим городом запах кропу, а може, то тільки здається, бо дуже кортить його вловити?

ДЛЯ РОЗДУМІВ

Назви запах їжі, який повертає Тебе в дитинство?

ЦІКАВЕ

Євген Гуцало зростав у сім'ї вчителів на Вінниччині, тож письменницьку майстерність спершу тренував всеохопним читанням. Коли вдома не залишилося нових книжок, їздив у сусідню бібліотеку села Корделівки, де працювали батьки, а потім подався і до районного центру Калинівки.

Десятирічний Євген Гуцало обладнав запашний куточок для свого натхненного письма — у куцах бузку поставив власноруч зроблений дерев'яний стіл, за яким писав оповідання та вірші. У малого письменника було гарне розуміння літературного процесу, тож не забував надсилати тексти і в газети чи журнали. Хоча відгуки звідти були не надто приємні: «Працюй над словом!»

Працював над словом Гуцало навіть тоді, коли не вступив на факультет журналістики Київського університету ім. Тараса Шевченка (не вистачило одного балу на іспиті з географії). Пішов у Ніжинський педагогічний інститут ім. М. Гоголя, де «писав на лекціях, писав у кімнаті гуртожитку, писав у старому — ще князя Безбородька — саду, писав у міській бібліотеці, посилав написане у Київ, але звідти одержував одні й ті самі відповіді, негативні, стандартні».

Попри негативні відгуки на його тексти, Гуцало знайшов власний стиль письма і створив чимало оповідань, якими зачитуємося й досі.

поволі — нешвидко, не поспішаючи
загуса́ти — тут: ставати густим, згущатися (про темряву)
су́тінки — напівтемрява, що настає після заходу сонця
всто́юватися — тут: робитися постійнішим
іскрісти́шати — ставати більш іскристим (блискучим; таким, що сяє іскрами)
пах — запах: те, що сприймається органами нюху
з-по́між — серед
прокльо́вуватися — тут: ставати помітним або відчутним
бенте́жити — виклика́ти хвилювання
спомин — спогад; те, що збереглося в пам'яті
звору́шити — викликати ніжність, глибоко розчулювати

ВДИХАТИ ІМЕНА

ЮРІЙ ШЕРЕХ «ПАН ЄВГЕН», ВИДАВНИЦТВО «КОМОРА», 2013 Р.

Із нами Маланюк був поетом, людиною високої культури, вдома не тільки в українському **письменстві**, а й у російському та польському, а трохи й західноєвропейському, яку єднало з Чижевським не тільки походження з тих самих **околиць** північної Херсонщини <...> він раз і назавжди **відгородився** тим, що ніколи не звертався ні до кого, навіть до Самчука, на «ти». Він не любив оповідати про конкретні **обставини** свого дитинства й родини. Але **родовим аристократом** він не був, аристократа з себе він виробляв і почасти виробив. Ми в МУРІ називали один одного на ім'я й по батькові, але Маланюк **рішуче** цьому **опирався**. «Пан Євген», ніякого по батькові. З трудом я довідався, як звали його батька, і зрозумів, чому він не хотів, щоб так до нього зверталися. Він був Филімонович. Таких імен серед аристократів тих часів не було, від нього пахло чорноземом <...>.

Про свої молоді роки Маланюк говорив неохоче, а найчастіше взагалі **волів** не говорити.

письменство — літературна діяльність, писання художніх творів
околиця — тут: частина місцевості
відгородитися — тут: ізолюватися, відокремитися, усамітнитися
обставини — сукупність умов, у яких щось відбувається
родовий аристократ — народжений у аристократичній родині, належить до духовної або інтелектуальної еліти суспільства
рішуче — категорично, твердо, не вагаючись
опиратися — чинити опір, протидіяти; боротися
воліти — бажати, хотіти

Есей «Пан Євген» оповідає про Євгена Маланюка — українського письменника, публіциста, літературного критика.

А прізвище Самчук належить іншому українському письменникові Уласові Самчукові, котрий був головою організації.

МУР — це Мистецький український рух, існував у 1945–1948 рр. Організацію утворили українські письменники-емігранти, які опинилися у таборах Ді-Пі (від англійського displaced persons — переміщені особи, скорочено D.P.). Вони, як і близько 200 000 українців, були насильно вивезені під час Другої світової війни Німеччиною та її союзниками з територій, котрі ці армії окупували.

Серед понад 60 письменників-МУРівців точно будуть знайомі імена Івана Багряного (Іван Лозов'яга) та Юрія Шереха (Юрій Шевельов). Ідея, котра об'єднувала МУР — «служити своєму народові й тим самим завоювати собі голос та авторитет у світовому мистецтві».

ДЛЯ РОЗДУМІВ

Якби Твоє ім'я мало запах, яким би він був?

ЦІКАВЕ

Юрій Шевельов — українець за власним вибором. Батько був етнічним німцем на прізвище Шнейдер, родина проживала на Харківщині. Згодом Володимир Шнейдер вирішив змінити прізвище на Шевельов. Родинна легенда каже, що початкову літеру Ш залишили, «щоб не міняти міток (ініціалів роду — ред.) на серветках».

Незважаючи на те, що голова родини був генерал-майором російської імператорської армії, доля самого Шевельова — свідомий вибір українського. Насамперед, так склалося із паспортом. Зі спогадів «Я–Мене–Мені»: «Коли запроваджувано пашпорти, треба було визначити для пашпорта свою національність, я усвідомлював, що було б куди безпечніше написати росіянин, і це цілком залежало від мого вільного вибору, але після недовгих вагань я вибрав — українець».

Український напрям Юрій Шевельов обрав і в науковій кар'єрі, ставши одним із найвпливовіших лінгвістів та істориків української мови й літератури. До речі, Юрій Шерех — один із псевдонімів Шевельова саме для літературних праць.

Відстояв осібність української мови від російської. Був опонентом Шахматова, котрий стверджував, що українська, російська й білоруська утворилися «внаслідок розпаду спільної давньоруської мови». А де мови спільні, там і народи не такі вже й далекі. Ця теорія довго залишалася інструментом радянської пропаганди, аби максимально стерти межу окремоті.

Шевельов повністю спростував цю концепцію, а разом і з нею існування давньоруської мови як основи для трьох сучасних мов. Українська, російська і білоруська виникли на основі 5 говіркових груп різних територій: в українській та білоруській одна група перетинається, тому й мови мають спільні риси, чого не скажеш про російську.

[Розповідь Оксани Забужко про есеїстику Юрія Шевельова.](#)

ВДИХАТИ ПРОСТІР

НАТАЛЕНА КОРОЛЕВА «БЕЗ КОРИННЯ», ВИДАВНИЦТВО «ВІДРОДЖЕННЯ», 2007 Р.

Ноель **здригнулася** з **несподіванки**, подруга тихо **скрикнула** і **вхопилася** рукою за синій **шаль**, **відкіль висунувся** білий, **довгасти́й** предмет, немов **цукорок** чи **валкуватий** шматок цукру. На хвильку гірко-солодкавий запах переміг аромат **гіяцинтів**. **Лакей** із виразом незмінного кам'яного спокою, беззвучно ступаючи по м'якому, пухкому килимі, наблизився до **арфи**, підніс із килима той білий предмет і знов обережно поклав його в **згинки** шалю. Були це особливо улюблені Ноєлиною **мачухою саше-таблетки**, що витворювали й підтримували своєрідний аромат цієї **гробниці-крипти**. Їх **розложили** скрізь. На зміну ж тих, що **вивітрувались**, відразу клали нові.

ДЛЯ РОЗДУМІВ

Чи маєш потребу додавати запахи у простір, який тебе оточує? Якщо так, то які? Якщо ні, то чому?

здрига́тися — тремтіти, трястися (від холоду, жаху тощо)
несподі́ванка — неждана, раптова новина, подія, явище
скри́кнути — раптово, уривчасто крикнути
вхо́питися — швидко й міцно взятися рукою за щось
ша́ль — велика в'язана чи тканина хустка
ві́дкіль — звідки
ві́сунути́ся — частково або повністю показуватися
до́вгасти́й — видовженої форми
цуко́рок — цукерка; солодкий кондитерський виріб
валкува́тий — циліндричний
гіяци́нт — (тут можна **натиснути** і подивитися) — декоративна цибулинна рослина із запашними квітками
лаке́й — прислужник у домі, ресторані, готелі
а́рфа — музичний інструмент у формі трикутної рами з натягнутими на ній струнами
зги́нка — складка
ма́чуха — нерідна мати
саше́-табле́тка — ароматична таблетка, яку кладуть між білизною для надання їй приємного запаху
гробни́ця-кри́пта (тут можна **натиснути** і подивитися) — у середньовічній західноєвропейській архітектурі одне або кілька підземних склепінчастих приміщень, які слугують для поховання та виставлення мощей святих і мучеників
ро́зложи́ти — розкласти; розставляти, розміщувати у різних місцях
ві́вітрува́лись — зникати під дією вітру, свіжого повітря

ЦІКАВЕ

Наталена Королева — письменниця, лексикографка (укладачка словників), єгиптологиня, археологиня і театральна акторка.

Має іспанське коріння. За традицією сімей знаті, її повне ім'я значно різниться за довжиною — Кармен-Альфонса-Фернанда-Естрелья-Наталена. Батьки дівчинки померли рано, тож до 5 років росла у маєтку бабусі Теофілі у селі Великі Борки на Волині.

Після смерті бабусі Наталена потрапила в Іспанію до дядька. Освіту здобувала у монастирі Нотр-Дам де Сіон у французьких Піренеях, де вивчала мови, філософію, історію та археологію, музику та медицину; також у тих краях навчилася їздити верхи, фехтувати, стріляти.

У 17 років Наталена повернулася до Києва. Два роки навчалася у Київському інституті шляхетних дівчат, про який згадує без великого захвату й дещо знуджено. Також тоді брала уроки музики в Миколи Лисенка.

Доля Наталени Королеви могла стати типовим життям заможної та заміжньої паньки, але вона обрала інше. Відмовившись від шлюбу, який обирали за неї, почала різносторонньо навчатися та здобувати вищу освіту. Королева отримала ступінь доктора археології за праці з литовської старовини, а ще диплом «вільного художника». Також мала театральну кар'єру (не склалася через слабе здоров'я), виступала в оперних театрах Парижа та Венеції, брала участь у розкопках Помпеїв і провадила діяльність в Єгипті.

ВДИХАТИ НЕБО

СЕРГІЙ ОСОКА, ЗІ ЗБІРКИ «НЕБЕСНА ПАДАЛИЦЯ»,
«ВИДАВНИЦТВО СТАРОГО ЛЕВА», 2015 Р.

Ми стояли в озері удвох.
Тиша розстелялася, як скатерть.
Пахло небо. Усміхався Бог,
зорями **оздоблював латаття**.

Майже не **здрігалася** вода,
тільки десь, у теплому **безвітрі**,
шкодували яблука в садах,
Що так швидко вигоріло літо.

Що десь там, на сонних полинах,
як у плащ, **закутана** у морок,
осінь уже дивиться на нас,
але ще нічого не говорить.

оздóблювати — прикрашати
латáття — водяні рослини з великим листям та білими або жовтими квітками
здрігáтися — тремтіти, трясатися, смикатися
безві́тря — відсутність вітру; безвітряна погода
шкодува́ти — жалкувати, відчувати жалість, співчуття; жаліти
заку́таний — добре вкритий, загорнутий у щось

ДЛЯ РОЗДУМІВ

Пофантазуймо, якби небо мало запах, яким би був цей запах за різної погоди, пори року? Як пахне переддощове небо, безхмарне небо, небо з білими хмарами, призахідне небо, небо на сході сонця тощо?

ЦІКАВЕ

Сергій Осока — сучасний український письменник, перекладач. Родом із Полтавщини.

Окрім офіційно виданих книг (а їх нині вже 3), творить у просторі соцмереж. Радимо [підписатися на його сторінку ФБ](#). Це щемкі та живі історії в короткому форматі.

ВДИХАТИ ГЕНДЕР

ВАСИЛЬ ШКЛЯР «ЗАЛИШЕНЕЦЬ. ЧОРНИЙ ВОРОН»,
ВИДАВНИЦТВО «КЛУБ СІМЕЙНОГО ДОЗВІЛЛЯ», 2019 Р.

Потиск її руки був міцний, ця рука справді вмiла тримати і шаблю, й рушницю, тільки ж на Ворона знову **війнуло** не порохом, а... чим, чим? — чимось **невловимо** знайомим, що могло сходити лише від жінки.

— До весни? — подивилася йому глибоко в очі.

— До весни.

Дося торкнула коня **острогами**, і він, легкий, мов тiнь, поплив убік Чорного шляху. Та відїхавши кроків на десять, вона враз натягла **повід**.

— Гей, Вороне! Тримай!

Він і не **зоглядiвся**, як у повітрі майнула сива **папах** з блакитним **шликом**, і Ворон **випростався** у **стременах** майже на повен зріст, аби її упіймати.

— Це щоб не замерз у Холодному Яру!

Довга важка коса, вивільнена з-під папах, розгорнулася, мов жива, обвилася довкола шії, **сягнула** пояса й лягла аж на **круп** коня. Вершниця **щезла** за деревами, а він, **спантеличений**, ще довго тримав у руці ту шапку, поки нарешті **накинув** на голову.

Накинув — і швидко зняв, **припав** обличчям до її ще теплого **споду**.

Ні, не може бути. Подих йому перехопив запах **понтійської азалії**, **кадила духмяного** і дикої **орхідеї**...

ДЛЯ РОЗДУМІВ

Чи існує чоловічий та жіночий запах? Чи доречно його розмежовувати, якщо не йдеться про парфуми чи доглядові запахи?

ЦІКАВЕ

Василь Шкляр — один із найбільш популярних авторів у жанрі історичних текстів, також його називають «батьком українського бестселеру». Родом із Черкащини.

Роман «Чорний ворон» оповідає про боротьбу українських повстанців проти радянської влади в 1920-х роках, зокрема про Холодний Яр на Черкащині, де довгий час переховувалися та формували свої війська повстанці. В основі тексту — історичні документи із розсекречених архівів КДБ.

пóтиск — стискання (чиєїсь руки, пальців) на знак привітання, знайомства або вираження почуттів

війну́ти — обдати подувом пахощів, холодом

невлові́мо — ледве помітно для ока, слуху

остро́га — металева дужка з коліщам, прикріплена до задника чобота вершника, за допомогою якої примушують коня бігти швидше

пóвід — ремінь, мотузка для того, щоб вести коня

зогля́дітися — побачити, помітити

папа́ха — висока хутряна чоловіча шапка з суконним верхом

шлик — конусоподібний верх шапки (переважно з тканини), що звисає вниз

ві́простатися — розпрямлятися (про щось зігнуте, похилене тощо)

стреме́на — металеві дужки для упирання ноги вершника

вівільне́ний — не обмежений нічим

сягну́ти — тут: бути завдовжки

круп — задня частина тулуба коня

щезну́ти — зникнути, ставати невидимим, непомітним

спанте́лічений — розгублений, зняковілий, збентежений

накіну́ти — тут: вдягти щось нашвидку, похапцем, недбало

припа́сти — притулитися, пригорнутися

спід — нижня частина або зворотний, нелицьовий бік

понті́йська азáлія — декоративний, рясно квітучий чагарник сімейства вересових

каді́ло — металевий атрибут богослужіння для куріння ладаном

духмя́ний — ароматний, запашний, пахучий

орхіде́я — південна трав'яниста рослина із запашними квітками різного кольору і вигадливої форми

ВДИХАТИ ПОРУ РОКУ

МАКСИМ РИЛЬСЬКИЙ, зі «ЗБІРКИ ПОЕЗІЙ»,
ВИДАВНИЦТВО «ЦЕНТР НАВЧАЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРИ», 2020 Р.

Запахла осінь **в'ялим тютюном**,
Та яблуками, та тонким туманом, —
І свіжі **айстри** над піском рум'яним
Зорюють за **одчиненим** вікном.

У травах **коник**, як зелений гном,
На скрипку грає. І **пощо** ж весна нам,
Коли ми тихі та **дозрілі** станем
І вкриє мудрість голову сріблом?

Бери **сакви**, і рідний дім покинь,
І пий холодну, мовчазну **глибінь**
На **взліссях**, де медово **спіють** дині!

Учися чистоти і простоти
І, стоптуючи килим золотий,
Забудь про вежі темної гордині.

ДЛЯ РОЗДУМІВ

Чим пахне улюблена пора року?

в'ялий — який перестав бути свіжим, соковитим; зів'ялий
тютю́н — тут: трав'яниста декоративна рослина із запашними білими, рожевими або світло-фіолетовими квітками
а́йстра — декоративна рослина родини складноцвітих з великими квітками різного забарвлення
зорюва́ти — ночувати просто неба; спати на зорі, на світанку
одчи́нене — відчинене
ко́ник — комаха, що далеко стрибає і видає сюркотливі звуки
пощó — навіщо, для чого
дозрі́лий — про людину, яка досягнула повного розквіту фізичних і духовних сил
сакві́ — також називали «бесаги»: дві з'єднані одним полотнищем торби, які перекидають через плече або через спину коня
глибі́нь — глибина
взлі́сся — узлісся: смуга на краю лісу
спіти — досягати, дозрівати (про плоди, овочі, злаки тощо)

ЦІКАВЕ

Максим Рильський родом із Київщини. Належав до київських неокласиків — угруповання українських письменників 20 ст. Основних учасників називали «п'ятірнім ґроном»: Микола Зеров, Максим Рильський, Освальд Бургардт, Михайло Драй-Хмара, Павло Филипівич. Були прихильниками класичного мистецтва, особливо грецької і римської спадщини, котру відтворювали у віршах і переосмислювали в античних перекладах.

Також Максим Рильський міцно пов'язаний із Києвом родинно — Тадей Рильський, батько письменника, був активним членом київської Старої громади. Це організація української інтелігенції, що займалася громадською, культурною та просвітницькою діяльністю із 1859 до 1876, під час дії Емського указу.

Один із небагатьох українських письменників, який творив тексти в радянській настроєвості (кажуть, надиктовував програмні партійні вірші телефоном), але не втратив свого таланту й себе.

Більше послухати про Рильського (і не лише) можна [за покликанням](#).

ВДИХАТИ КРАЇНУ

МИКОЛА ВОРОНИЙ «ЄВШАН-ЗІЛЛЯ»,
ВИДАВНИЦТВО «НАЦІОНАЛЬНИЙ КНИЖКОВИЙ ПРОЄКТ», 2010 Р.

Але ні! Ще є надія
Тут, на грудях в **сповиточку!**..
І **тремтячими** руками
Роздирає він сорочку,

Із грудей своїх знімає
Той **євшан**, чарівне зілля,
І понюхать юнакові
Подає оте **бадилля**.

Що ж це **враз** з юнаком сталось?
Твар поблідла у **небоги**,
Затремтів, очима блиснув
І **зірвавсь на рівні ноги**.

Рідний степ — широкий, вільний,
Пишнобарвний і **квітчастий** —
Раптом став перед очима,
З ним і батенько нещасний!..

Воля, воленька кохана!
Рідні **шатра**, рідні люди...
Все це разом **промайнуло**,
Стисло серце, **сперло груди**.

сповиточок — тут: шматок тканини, у який щось загортають
тремтячий — який труситься, тремтить, дрижить
євшан-зілля — (тут можна **натиснути** і подивитися) — степовий, запашний полин
бадилля — стебла і листя рослин
враз — раптом, відразу, зненацька
твар — обличчя
небога — сердега, бідолаха
зірватися на рівні ноги — швидко встати, випростатися
пишнобарвний — який вражає багатством барв, кольорів, відтінків
квітчастий — укритий квітами
шатро — намет; легке, розбірне житло з тканини, шкіри
промайнути — з'явитися на короткий час у полі зору й швидко зникнути
спирає груди — важко дихати від надміру почуттів, сильних переживань тощо

ДЛЯ РОЗДУМІВ

Що могло б нагадати Тобі про Україну лише одним запахом? Якщо Ти зараз за кордоном, чи був такий випадок?

ЦІКАВЕ

Микола Вороний — письменник, перекладач, театрознавець, актор. Родом із Катеринославщини, згодом родина переїхала до передмістя Харкова.

Вороний важливий у становленні українського модернізму. Саме його вірші почали привертати увагу молодшого покоління до тенденцій писати більш психологічно й метафорично, шукати нову цікаву форму для текстів. Також Вороному була близька ідея «чистого мистецтва» (краса в усьому, мистецтво заради мистецтва, жодних соціальних тем), тож і з угрупованням «Молодої Музи» знався добре.

У 1917 став одним із 94 співзасновників першого складу Української Центральної Ради, а також долучився до відкриття Українського національного театру. Жертва сталінських репресій, був розстріляний у 1938 році.

КОЛІР

 [повернутися до змісту](#)

КОЛІР ВІКУ

«Голос трави» (1992, реж. Наталя Мотузко)
Хронометраж до перегляду та обговорення:
[1:13:09 — 1:14:49]

На відео показано, як старша відьма передає силу молодій. Старша одягнена в чорне, а молода — у біле.

завáдити — заважати: бути на перешкоді, ставати перешкодою в чомусь; перешкоджати
зелéна тїша — природна тиша

ДЛЯ РОЗДУМІВ

Чи актуально зараз розмежовувати вік за кольором одягу? Раніше з віком українці одягалися у темніші кольори.

[НАТИСНИ ТУТ
ДЛЯ ПЕРЕГЛЯДУ](#)

ЦІКАВЕ

Фільм знятий за однойменним оповіданням Валерія Шевчука. І текст-оригінал, і фільм мають риси магічного реалізму. В українській традиції такі твори називають «химерною прозою».

Магічний реалізм в літературі звикли асоціювати із письменниками Латинської Америки. Проте і українська письменність не пасе задніх. У фольклорі українців магічне теж надзвичайно важливе. Згадаймо повір'я про домовиків, русальні тижні чи легенди про вирій і смерть.

Одна з важливих особливостей магічного реалізму — фантастичне не викликає подиву. Так само як ми не дивуємося тому, що дощ іде згори донизу, герої химерних творів спокійно сприймають, коли люди літають, предмети говорять, а місячне сяйво розтікається, як рідина.

За умовно фантастичним часто ховається глибше, наприклад, захист від пильної цензури Радянського Союзу — Валерій Шевчук належав до покоління шістдесятників.

Краєвиди й місцевості у фільмі — це Полтавщина, Шишацький район.

КОЛІР ТАА

«Сторожова застава» (2017, реж. Юрій Ковальов)

Хронометраж до перегляду та обговорення:

[0:18:32 — 0:20:32]

Під час сонячного затемнення звичайний хлопчик Вітько потрапляє на тисячу років назад, у Київську Русь, у розпал вирішальної битви Добра та Зла. У його руках магічний камінь, що дає могутню силу, поруч — легендарні богатирі, про котрих він читав у книгах.

ДЛЯ РОЗДУМІВ

В уривку колір стрічки різко змінюється, розмежовуючи обставини. Якби залежно від настрою обставин простір змінював колір, який би зараз навколо Тебе був колір? Чому?

старійшина — голова первісної общини, який обирався із числа старших і впливових її членів
мегафón — пристрій у вигляді рупора для підсилення людського голосу

[НАТИСНИ ТУТ
ДЛЯ ПЕРЕГЛЯДУ](#)

ЦІКАВЕ

Основа фільму — роман Володимира Рутківського «Сторожова застава», де п'ятикласник Вітько Бубненко потрапляє в часи Русі (1097 рік). Родом головний герой із села Воронівка, що на Звенигородщині, тож напевно ці краї Черкащини якось магічно впливають на небайдужість до історії. Згадаймо хоча б Шевченка :)

Над адаптацією тексту для сценарію працювали письменник Сашко Дерманський і сценарист Ярослав Войцешек, який родом із Маріуполя.

Ближче познайомитися зі стилем Рутківського та його прекрасною лексикою радимо в оригіналі.

КОЛІР СИМВОЛУ

«Українська символіка. Прапор» (2016, реж. Тарас Ткаченко, Сергій Сотніченко, Євген Коваленко)

Хронометраж до перегляду та обговорення:
[0:08:52 — 0:10:24]

На відео — перше використання прапора національних кольорів, 15 ст.

ДЛЯ РОЗДУМІВ

Що ще можуть означати синій і жовтий кольори на прапорі України?

Фантазуй! Не обмежуйся небом і полем пшениці.

[НАТИСНИ ТУТ
ДЛЯ ПЕРЕГЛЯДУ](#)

мину́вшина — минуле
зна́м'я — знамено, прапор
хоругва́ — прапор, полотнище із зображенням Христа або інших святих, військовий бойовий прапор
послугóвуватися — використовувати з певною метою
Грю́нвальдська бі́тва — битва 1410 року, яка відбулася між Тевтонським орденом та об'єднаними військами Королівства Польського й Великого князівства Литовського
ру́ський — тут: український (застаріле слово)

ЦІКАВЕ

Наш Прапор майорить над звільненими містами та селами, супроводжує захисників та захисниць на фронті, гуртує українців у всіх куточках світу. Синя та жовта барви стали символами опору та страшним сном ворога. Як і чимало десятиліть тому...

Хочемо поділитися [історією партизанів із Росохача](#) (Львівщина), котрі ще в 1973 році власноруч робили синьо-жовті прапори та плакати із гаслами «Хай живе вільна Україна!», «Ганьба політиці русифікації!», «Свободу — українським патріотам!». На цей рух протесту звичайних сільських хлопців (одному із учасників було 16 років) надихнуло радіо української діаспори, де розповідали про святкування 22 січня, Дня самостійної України (саме 22 січня 1918 року вийшов Універсал про незалежність УНР).

КОЛІР МИСТЕЦТВА

«Ірена Карпа про першу жінку в Луврі,
Соню Делоне» (2019)
[дивитися повністю, там 3 хв]

Відео розповідає про українку, яка вивільнила колір. Дала кольору основний акцент у картинах і стала виставлятися в Луврі!

ДЛЯ РОЗДУМІВ

Розкажи про своїх улюблених художників та художниць (ілюстраторів, колажистів, тату-майстрів тощо). Яку роль для Тебе відіграє колір під час сприймання мистецтва?

[НАТИСНИ ТУТ
ДЛЯ ПЕРЕГЛЯДУ](#)

кля́птиковий — зроблений із клаптиків
задава́ти то́н — показувати приклад, спрямовувати
но́ваторство — усе нове, прогресивне, що запроваджується у певній галузі
бідувати́ — жити в бідності, терпіти злидні
мура́л — картина, написана на стіні або на фасаді будинку
невто́мно — наполегливо, завзято

ЦІКАВЕ

Хоч Соня Делоне прожила в Україні зовсім мало, проте продовжувала нести в собі й своїх роботах українське. У спогадах писала: «Яскраві фарби я люблю. Це фарби мого дитинства, фарби України».

Ті ж яскраві фарби палахкотили на полотнах українського авангардизму в 1910–1930-х. Особливість українського авангардизму — поєднання європейської течії модернізму разом із народним мистецтвом.

Роботи Соні Делоне відчутно перегукуються із вишивками артїлі, організованої Наталією Давидовою в селі Вербівка на Черкащині, яка [творила за ескізами вітчизняних авангардистів](#): Казимира Малевича, Олександри Екстер та ін.

Близько 1917 року понад 400 робіт, створених у майстерні, було вивезено до Москви. Результат — нині в Україні збереглося кілька оригінальних вишивок, все інше — у процесі відновлення за ескізами.

КОЛІР ОКРИЛЕНОСТІ

«Як метелик вивчав життя»

(1997, реж. Людмила Ткачикова)

Хронометраж до перегляду та обговорення:

[0:06:19 — 0:07:30]

Брат Піпля розповідає історію Метелика Адмірала, який щойно народився.

Допитлива комаха чомусь припустила, що вона — метелик-одноденка й сьогодні має померти. Равлик дарує Метелику «Атлас всіх на світі метеликів», звідки всі дізнаються, що Метелик має назву — Адмірал і що сьогодні він не помре. Повірте, мультфільм дуже життєствердний :)

ДЛЯ РОЗДУМІВ

За допомогою кольору крил метелик дізнається, хто він. Які кольори хотілося б бачити на власних крилах (уявімо, що вони вже є)?

[НАТИСНИ ТУТ
ДЛЯ ПЕРЕГЛЯДУ](#)

беркіцьнути — раптово
впасти, перекинутися

ЦІКАВЕ

У 1997 році мультфільм створила студія «Українафільм» — державна українська анімаційна кіностудія, що існувала в Києві понад 60 років. Саме тут озвучували та анімували «Пригоди трьох козаків», «Пригоди капітана Врунгеля», «Острів скарбів», «Лікар Айболить», «Аліса в країні чудес», «Аліса в Задзеркаллі» тощо. Від 2019 року за наказом Держкіно студія «Українафільм» стала частиною Довженко-Центру.

Історія створення «Як метелик вивчав життя» також не оминає літературного натхнення. Мультік має сюжет однойменної казки Юрія Винничука. Цикл із 5 книжок оповідає про різноманітні пригоди Гоплі і Піплі, двох чеберяйчиків у червоних ковпаках.

Таких метеликів, як у відео, біологи називають Сонцевиками адміралами. Часто їхні гусенички живуть у кропиві, з листя якої потім роблять кокони. Зустрічаються по всій Європі, тож, можуть виявитися гарними знайомими. Аби дізнатися точно, тицй на [покликання](#) — там засидівся Сонцевик адмірал :)

КОЛІР МАГІЇ

«Вечір на Івана Купала» (1968, реж. Юрій Ілленко)

Хронометраж до перегляду та обговорення:

[0:06:10 — 0:08:06]

На відео бачимо, як чорт везе відьму на кабані. Відьма спочатку молода, одягнена у кольорові шати (червоні та білі), потім стає старою (одяг темного кольору). А вже зовсім згодом відьма перетворюється на чорного кота. Такі метаморфози та образи є типовими для української міфології (чорт, відьма, кабан, чорний кіт).

Фільм побудований на особливому поєднанні кольорів, звуків та символів, а от тексту там небагато. Аби його осягнути — варто подивитися повністю.

ДЛЯ РОЗДУМІВ

Чому саме чорний колір асоціюється із магією у багатьох країнах (згадай мантиї із книг про Гаррі Поттера чи типовий геловінський костюм із відьомським капелюхом)?

[НАТИСНИ ТУТ
ДЛЯ ПЕРЕГЛЯДУ](#)

Які кольори у всесвітнього повсякдення, якщо колір магії — чорний? Якщо складно сказати всесвітнє, скажи власне.

ЦІКАВЕ

Басаврюк — міфічний образ в українській усній народній творчості, що означає «бісова людина», «диявол, сатана в людській подобі». Перший письмовий опис Басаврюка зустрічається у повісті Миколи Гоголя «Вечір проти Івана Купала».

Основу твору склали народні легенди та повір'я, пов'язані з древнім календарним святом літнього сонцестояння, що припадає на Іванів день (24 червня за старим стилем). Одна з легенд, яка розповідає про цвітіння папороті у ніч із 23 на 24 червня, записана Миколою Гоголем в його «Книзі всякої всячини, або Підручній енциклопедії». За повір'ями, чорти та відьми були особливо небезпечні напередодні свята Івана Купала (Івана Хрестителя), коли нібито ставало можливим спілкування з нечистою силою і потойбічним світом.

Басаврюк приймає людську подобу «для того, щоб відкопувати скарби; а через те, що скарби не даються нечистим рукам, так от він і приманює собі молодців». Цікаво, що в літературі зі слов'янської міфології Басаврюк не згадується. Але в міфологіях інших народів (угорців, словаків, татар) є схожі образи зі схожими назвами.

ГРА

[повернутися до змісту](#)

ГРА-ПЕРЕПУСТКА

СЕРГІЙ ОКСЕНИК «ЛІСОМ, НЕБОМ, ВОДОЮ. КНИГА 1: ЛИСИЙ»,
ВИДАВНИЦТВО «СМОЛОСКИП», 2017 Р.

Хлопець **роззирнувся** по хаті й побачив, що робить фартух. Той скрутився в **жмут** і зараз, міцно **обхопивши** горло Івася, сильно стискав його. Лисий перескочив через сонних хлопців і схопив **кляту ганчірку**. Спочатку йому здалося, що в руках у нього гадюка — таким живим і **пружним** був фартух. Але відчувши на собі руку Лисого, він **миттю** відпустив горло Івася і став просто шматком тканини <...>

Леля злізла з печі й підійшла до нього.

— Ми тут чужі, — пояснила вона.

— Дзякую за пояснення, — саркастично відповів Лисий.

— Ти не розумієш, — сказала Леля. — Всі ці речі вважають нас чужими. Ми до них **ввалилися** як вороги, як **зайди**...

— Що вони — люди, щоб вважати?

— Не люди. Але й не прості речі... — Вона взяла ганчірку на **припічку**, налила на неї трохи води й **заходилася** витирати залізну **затулу**, що й досі стриміла зі стіни. Дівчатка зрозуміли її. Наталка кинулася підмити підлогу, Надійка почала мити ступу, а Марічка взяла несвіжий рушник і стала протирати посуд. Лисий дивився на все це з недовірою. А хлопці також підтримали Лелю. Кожен знайшов собі роботу — один **скоблив** стіл ножем, другий протирав віконце, третій гострив ножі. Лисий сів на лаву. Лава була стара й **розхитана**. Він перевернув її й роздивився, наскільки це було можливо в такій темряві. Хиталася одна ніжка. Хлопець ножем відколов **скалку** від ніжки й забив **руків'ям** ножа в **щілину**. Ніжка перестала хитатися. <...>

— Лягай, Лесику, — промовила з печі Леля. — Тепер усе буде гаразд.

Найсмішніше, що відчуття **небезпеки**, яке не залишало його **відтоді**, як він уперше зайшов до цієї хатини, зараз майже **зникло**.

ДЛЯ РОЗДУМІВ

Гра як сценарій, що виконується на різних етапах життя, є давньою традицією (колупання печі на сватанні за згоди, винесення гарбуза за відмови під час сватання, не погодження з першого разу на щось, запускання kota поперед себе в квартиру тощо). В уривку йдеться про придобування до хати, де її позиціонують живою. Це теж гра.

Чи доводилося ставати частиною традиційної гри? За яких умов? Якщо не доводилося бути частиною, то де доводилося спостерігати?

роззирáтися — роздивлятися навколо
жмут — щось у зім'ятому, скрученому стані (про одяг, тканини тощо)
обхопіти — хапаючи, тісно обводити руками навколо чогось
кля́тий — огидний, ненависний
ганчі́рка — шматок старої, зношеної тканини
пру́жний — який швидко відновлює початкову форму після стискання, згинання
мі́ттю — дуже швидко
вва́літися — тут: непрохано заходити
за́йда — тут: загарбник, непроханий гість
при́пічок — (тут можна **натиснути** і подивитися) — виступ печі, куди зручно класти предмети домашнього вжитку
захо́дітися — починати щось робити, не стримуючись
зату́ла — тут: плаский залізний предмет, яким затуляють отвір печі
скоблі́ти — зчищати, знімати верхній шар предметів чимось гострим
розхі́таний — який неміцно тримається, хитається
ска́лка — відколотий, відбитий шматок чогось твердого; осколок
рукі́в'я — частина ручного інструмента, зброї; держак
щі́ліна — вузький довгастий отвір; шпарина
небезпе́ка — загроза нещастя, катастрофи, лиха
ві́дтоді — з того часу, з тієї пори
зни́кнути — переставати існувати, закінчуватися

ЦІКАВЕ

Сергій Оксенік — це псевдонім Сергія Іванюка. Родом із Миколаївщини.

Тісно пов'язаний із видавничою справою, зокрема часописами й журналами. Понад 13 років був головним редактором одного із найдавніших підліткових журналів України «Однокласник». Безперервно виходить із жовтня 1923 року, щоправда під різними назвами (настільки різними, що у 30-х був і «Більшовиченятком», і «Піонерією»). Сучасна ж назва прижилася у 1991 році.

Мова видання була винятково українська. Окрім важливих тем, журнал мав сильне літературне підґрунтя — на його сторінках побували чимало українських класиків: від Григора Тютюнника й Михайла Стельмаха до Оксани Забужко і Братів Капранових. [Випуски журналу та їхню змінність можна побачити тут.](#)

Також Сергій Іванюк (Сергій Оксенік) тісно пов'язаний із Києво-Могилянською академією. Був одним із п'яти осіб, які склали виконавчу дирекцію зі створення університету. Далі — перший декан факультету гуманітарних наук НаУКМА, а з 1994 по 2000 — ректор.

Твір «Лісом, небом, водою» має свою легенду створення. Буцімто Сергій Іванюк відпочивав на дачі з кумом, знайшов машину часу, а в ній і був рукопис, автор якого — Сергій Оксенік. У передмовах до своїх текстів Іванюк вказує, що лишень розшифрував рукопис «Лісом, небом, водою» та долучився до його видання.

ГРА-ПРОФЕСІЯ

МИХАЙЛО СТАРИЦЬКИЙ «ТАЛАН»,
ВИДАВНИЦТВО «МИСТЕЦТВО», 1984 Р.

М а р и н к а. Ріднесенька! Голубонька! Полічіться, **одпочиньте!** Ви ж не шануєте здоров'я свого: так грати, як ви, рвучи серце, точачи кров, надриваючи жили, і без відпочинку... Для чого ж то? Так же вас **ненадовго стане!**

Л у ч и ц ь к а. Просять, молять. Так краще ж останні сили **оддати** другим на користь, ніж не знати нащо їх берегти. Мені ж самій, чим швидше їх витрачу, тим більше **утіхи**.

М а р и н к а. А для нас бідних, що готові життя своє за вас положити, невже і для нас не захочете поберегти свої сили?

ДЛЯ РОЗДУМІВ

В уривку йдеться про те, що акторська гра виснажує, потребує сил і майстерності. Гра як професія в суспільстві часто не сприймається серйозно, хоча не є легкою роботою. Як думаєш, чому?

ЦІКАВЕ

Михайло Старицький родом із села Клинци (зараз Черкащина, раніше Полтавська губернія). Батьки померли рано, тож малого Михайла виховував двоюрідний дядько — Віталій Лисенко, батько композитора Миколи Лисенка. На цьому зв'язок із родиною Лисенків не закінчився — Старицький одружився із Софією, рідною сестрою Миколи.

Перша українська професійна театральна труппа — Театр корифеїв — виникла якраз під керівництвом Михайла Старицького. Ентузіазм сягав такого рівня, що для утримання труппи Старицький продав власний родовий маєток. Значну частину репертуару автор писав сам. Не виняток і драма «Талан».

Прототипом головної героїні стала акторка Театру корифеїв — Марія Заньковецька (родом із Чернігівщини). Вона помітно вирізнялася серед тогочасного театального осередку — зірка українського театру кінця 19-початку 20 ст. Починала свій театральний шлях саме у труппі Старицького із роллю Наталки-Полтавки, першою роллю у кіно була та ж Наталка-Полтавка у 1910 році.

одпочіти — відпочити, відновити сили після втоми; *частинка од-давніша, аніж від-*
ненадовго стане — сталий вираз, який уживають, коли не вистачає сил, ресурсів
оддати — віддати, витратити час, сили, здоров'я тощо
утіха — почуття радості, задоволення

Драма написана 1893 р., тож мова твору дещо не відповідає сучасній.

Прототипом головної героїні твору стала Марія Заньковецька — видатна акторка. Пов'язана з українським Театром корифеїв.

ГРА-ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

ОЛЕКСА СЛІСАРЕНКО «ЧОРНИЙ АНГЕЛ», ВИДАВНИЦТВО «КОНДОР», 2020 Р.

Тома відійшов од вікна і взяв **корець** з водою. Умившись, **причепурився** і, суворо **насупивши** брови, вийшов на подвір'я. Він **навмісне** пройшов так, щоб було зручно поздоровкатись з **прибулими**. Гайдученко **упередливо** ступив назустріч Карлюзі, простяг йому руку, як давньому знайомому, а показавши на жінку, мовив:

— Це моя дружина, Віра Павлівна.

Карлюга з удаваною елегантністю уклонився жінці, і ця елегантність у сполученні з його **неохайною** зовнішністю справила кумедне **вражіння** на Віру Павлівну, і вона ледве **стримала** посмішку. Карлюга ніби грав **зарані** загадану роль.

— П-приємно! П-приємно!

Стискаючи руку жінці, Тома **утрирувано** серйозно додав:

— Тома Карлюга. Ложки, **ночви**, тарілки, **корита**, **балії**. Фірма існує з року тисяча дев'ятсот вісімнадцятого... <...>

У тон Карлюзі Гайдученко, приклавши руку до грудей, продекламував з посмішкою:

— У наших скромних особах ваша фірма матиме своїх постійних і **завше прихильних** клієнтів.

Розмова відразу набрала пародійного характеру, як то часто буває між людьми, які переконані, що знову їм зустрічатись не доведеться і тому дотримуватись серйозного тону немає рації. Карлюга з підкреслено театральним жестом відповів:

— П-прошу, дуже радий. Постійним **замовцям** знижка.

корець — ківш із держакон, кухоль

причепури́тися — надавати своїй зовнішності чепурнішого, охайнішого, красивішого вигляду

насу́пити — морщити брови, обличчя, лоба, виражаючи незадоволення, зажуреність, гнів тощо

навмі́сне — з певною метою, наміром

прибу́лий — той, хто прибув (прийшов, приїхав)

упередливо — за якийсь час до чогось; заздалегідь

неохайний — який має неакуратний, брудний вигляд

вражіння — враження, вплив

стрімати — тут: не давати чомусь виявлятися повною мірою

зарані — заздалегідь, наперед

утрірувано — перебільшено, доведено до крайнощів

но́чви — (тут можна **натиснути** і подивитися) — довгаста посудина у формі трапеції для домашнього вжитку: прання білизни, купання, замішування тіста тощо

коріто — (тут можна **натиснути** і подивитися) — дерев'яна довгаста посудина для годівлі або напування тварин, птиці

ба́лія — (тут можна **натиснути** і подивитися) — широка і низька кругла посудина для прання білизни

за́вше — завжди, у будь-який час, постійно

прихі́льний — який підтримує, захищає, стоїть на чьомусь боці

замове́ць — замовник; той, хто замовляє

ДЛЯ РОЗДУМІВ

Етикет певною мірою є соціально затвердженими правилами гри. Чи змінюються ці правила у 21 сторіччі? Лікті на столі уже не є злочином, а як щодо написання повідомлень у месенджерах, звертань до старших за віком, довжини одягу?

ЦІКАВЕ

Олекса Слісаренко родом із Харківщини. Належить до покоління Розстріляного Відродження — починав свій творчий шлях із футуристами, згодом належав до угруповань «Гарт» і ВАПЛІТЕ (Аркадій Любченко і Микола Хвильовий теж там були), а із 1929 року разом із Майком Йогансенем заснував «Техно-мистецьку групу А».

Слісаренко мав конфлікти через свою проукраїнську позицію. Спроба перекласти та видати українською оповідання М. Горького «Мати» закінчилася відповіддю — не варто перекладати текст наріччям (мав на увазі українську мову). Українські письменники за таку відповідь влаштували росіянину принциповий бойкот.

Письменника не оминула хвиля репресій, він був засуджений до 10 років позбавлення волі. Покарання відбував на Соловках. Згодом розстріляний в урочищі Сандармох.

ГРА-ВЗАЄМНІСТЬ

ВАСИЛЬ СИМОНЕНКО «ВИНО З ТРОЯНД», ВИДАВНИЦТВО «ЗНАННЯ», 2017 Р.

Переогодом вони сиділи в заплетеній хмелем і диким виноградом **альтанці** і смакували вино з троянд.

— Ти дуже гарний хлопець, Андрію, — мовила Ольга.

— Ти хотіла сказати, що я непогана людина? — перепитав.

— Я хотіла сказати те, що сказала, — засміялася Ольга і без усякого зв'язку стала **побиватися**: — Мені багато кажуть, що я гарна і тому мене люблять. Гадають, мені приємно від того. А хіба я винна, що я гарна? Хіба моя врода — це я?

Вона грайливо перекинула коси зі спини на груди.

— Я хочу, щоб хтось полюбив мене, а не мою красу, чорні брови та рожеві щічки. — Вона помітила, що Андрій хоче **вклинцювати** своє слово, і заговорила ще швидше: — Що та краса? Вітри **видублять** шкіру, дощі змиють рум'янець! Натягаєшся ящиків на **токах**, **попогнеш** спину на буряках — де та й врода дінеться...

Вона замовкла, і Андрій не знав, що сказати.

— Ну, скажи, Андрію, коли висушить мене праця та негода, чи буду любою для того, що спокусився красою?

— Не знаю, Ольго, — щиро зітхнув хлопець. — Не знаю, хто б тебе зміг не любити отаку!

— Я не весь вік такою буду, Андрію, — мовила сумно. — Так мені можна нарвати квітів?

Андрій кивнув головою, і дівчина побрела в барвисте живе озеро. Вона ходила між квітами, а за нею ходили його закохані очі. Ольга прискіпливо обдивилася чи не кожну пелюстку і вернулася до альтанки з порожніми руками.

— Мені жаль рвати їх, — соромливо зізналася. — Вони такі гарні. Краще я зайду іншим разом. Добре?

Він іде з нею до **хвіртки** і мовчить.

Дівчина виходить на вулицю і, дивлячись у синій неспокій його очей, тихо каже: — А до весілля ти **неодмінно** приготуй вино з троянд...

переогодом — через деякий час

альтанка — бесідка; легка покрита тільки згори будівля в саду

побиватися — переживати через щось, жалітися, страждати

вклинцювати — вставити, додати щось від себе

видубити — тут: зробити шкіру нееластичною

токи (тік) — розчищене місце для молотьби, очищення і просушування зерна

попогнути — тут: гнути спину, тобто важко працювати

хвіртка — невеликі двері в тину або у воротах

неодмінно — обов'язково

ДЛЯ РОЗДУМІВ

В уривку один із персонажів не вступає в гру, бо не впізнає її. Чи завжди вдається розпізнати гру? Чи завжди вступаєш, розпізнавши?

ЦІКАВЕ

Василь Симоненко родом із Полтавщини. Прожив менше 30 років, втім, залишається серед покоління шістдесятників одним із найвпізнаваніших.

Хоч художніх текстів писав Симоненко багато, все ж більше пов'язав своє життя із журналістикою. Вступив на факультет журналістики Київського університету, де навчався разом із Юрієм Мушкетиком, Валерієм Шевчуком, Борисом Олійником. Часто саме через те, що письменник працював у газетах «Черкаська правда» і «Молодь Черкащини», а пізніше кореспондентом «Робітничої Газети» в Черкаській області, його вважають родом із Черкащини. Саме тут зустрів Симоненко й Людмилу Півторадні, свою майбутню дружину.

Друкувався рідко. За його життя була видана лиш збірка «Тиша і грім» і казка «Цар Плаксій та Лоскотон». Усі інші тексти були під пильним поглядом цензури, а також і самого Симоненка — досить прискіпливо ставився до написаного і часто не наважувався комусь показувати, а тим паче видавати із власним іменем.

Василь Симоненко також пов'язаний з відновленням історичної пам'яті й викриттям злочинів радянської системи. Йдеться про Биківню — найбільше в Україні поховання жертв сталінських репресій 1937-1941 років (майже 239 га). Разом із Симоненком натрапили на поховання Алла Горська і Лесь Танюк, про це дізналися від однієї жінки, що назвала Биківський ліс «своїми Соловками під Києвом». Саме ця знахідка вплинула на «раптову» смерть і Симоненка, і Горської. Детальніше — [у листі-спогаді Леся Танюка](#).

ГРА-ІДЕОЛОГІЯ

ВСЕВОЛОД НЕСТАЙКО «ОСТАННЯ БОМБА», ЗІ ЗБІРКИ «П'ЯТІРКА З ХВОСТИКОМ»,
ВИДАВНИЦТВО «КМ-БУКС», 2009 Р.

Володька Лобода — абсолютно неповторна й неможлива людина. Він не визнає жодних ігор, крім війни.

У Володьки широке **вилицювате** обличчя і приплюснутий, без перенісся ніс, — як у боксера або американського гангстера. Вузькі Володьчині очі палають божевільним вогнем, коли він гасає по Ботаніці й **гаркаво репетує**: «Уг-гя!..» — що має означати «Ура». Якщо треба зобразити постріл, Володька не кричить звичайне «піф», «паф» або «пу». Наставляючи пістолетом вказівний палець, він противним голосом **несамовито** гугнявить: «Ань-ань! Ань-ань!». І ці неймовірні звуки сіють у ворожих лавах страшенну паніку.

В цілому Володька Лобода — типовий **палій війни**. <...> Війни, які розпалював і організовував Володька Лобода, ні в якому разі не можна було назвати справедливими, благородними або визвольними. Зовсім навпаки. В історію людства, поряд з війнами Олександра Македонського, Батия і Чингіс-Хана, війни Володьки Лободи ввійдуть, як війни несправедливі, **загарбницькі** і спустошувальні.

Твір був написаний за часів Радянського Союзу, тож пронизаний тогочасною ідеологією. Всеволод Нестайко вписував ідеологеми цілком осмислено, інакше йому б не дозволили видаватися. Наприклад, в цьому уривку жодних згадок про загарбництво Російської імперії чи СРСР, яких вистачало, згадано лише історично віддалених персонажів. *Не надто ідеологізований уривок був дібраний навмисно, проте оповідання зі збірки «П'ятірка з хвостиком» пронизані ідеологемами — ред.*

Не всі автори й авторки погоджувалися з політикою та ідеологією СРСР. Кожен сам обирав грати в цю гру чи ні. Якщо грати, то на чю користь. Наприклад, Іван Багряний виїхав закордон після років поневірянь у таборах, Тодось Осьмачка вдав, що збожеволів і так зберіг собі життя, Микола Бажан, роблячи щось для СРСР, працював в інтересах України (саме завдяки старанням Бажана перша у світі енциклопедія з кібернетики була видана українською мовою). Дехто обрав роки мовчання.

Нестайко ж грав у цю гру, писав і зміг «очистити» власну творчість від совєцької ідеології вже за часів незалежної України: у 2004 році у видавництві «А-ба-ба-га-ла-ма-га» з'явилася нова, виправлена редакція книги «Тореадори з Васюківки», де автор вилучив ідеологічні радянські нашарування, прибрав деякі застарілі деталі та додав нові сюжетні лінії.

ДЛЯ РОЗДУМІВ

Як ставишся до ідеології як гри, авторів, які погодилися грати в цю гру? А до творів для дітей як ідеологічного інструменту? Які ще ідеологічні інструменти знаєш?

вилицюва́тий — із випнутими, великими вилицями
гарка́во — нечітко вимовляючи звук «р»
репетува́ти — голосно кричати, здіймати шум, галас
несамові́то — дуже сильно, безконтрольно
гугня́вити — говорити нерозбірливо, у ніс
палі́й війні́ — той, хто веде пропаганду загарбницької війни або підготовку до неї
зага́рбницький — спрямований на захоплення, завоювання

ЦІКАВЕ

Всеволод Нестайко — класик української дитячої літератури (позаду махають головами Ява з Павлушею, знамениті тореадори з Васюківки). Свій вибір професії пояснює так: «А коли я став по-справжньому дорослим, мені страшенно захотілося повернутись назад у дитинство — догратися, досміятися, добешкетувати... Вихід був один — стати дитячим письменником». [Більше про себе Нестайко пише тут.](#)

До речі, трилогія «Тореадори з Васюківки» була внесена 1979 року до Особливого Почесного списку Андерсена як один із найвидатніших творів сучасної дитячої літератури.

Родом із Бердичева (Житомирщина) — є родинна легенда, що коли старий бердичівський акушер, який приймав пологи, почувши перший крик хлопчика, привітав маму словами: «Мадам! У вас, здається, з'явився письменник!». Батько Нестайка був січовим стрільцем, служив в Українській Галицькій армії. У 1920-х (тоді ще Всеволод не народився) переїхав до УСРР. Втім, минуле таки наздогнало — у 1933 голову сім'ї заарештували за шпигунство (якого, звісно ж, не було).

Більше [про вплив літератури на свідомість людей у відео](#) Харківського літмузею (радімо підписатися).

ВІДСУТНІСТЬ ГРИ

ІВАН АНДРУСЯК «СТЕФА І ЧАКАЛКА», ВИДАВНИЦТВО «ФОНТАН КАЗОК», 2016 Р.

Усе почалося з того, що мама, забираючи Стефу з садочка, не повела її, як завжди, на майданчик. Мамі не було коли — вона перевіряла **модулі**. Це такі папірці, на яких написано багато-багато слів, але дуже мало розумних.

Так каже мама, а вона знає все. Адже мама працює вчителькою вчителів. Це старші дітки, які вчать на те, щоби вчити діток маленьких. І мама їм задає писати модулі, а вони пишуть дулі. Так каже тато, і Стефа сміється. Але мама не сміється — мама весь вечір викреслює з тих папірців нерозумні слова, і гратися з нею не можна.

ДЛЯ РОЗДУМІВ

Гра — повсюдно, але уявімо світ без гри. Чи це можливо? Чому можливо, а чому неможливо? Яким буде цей світ, якщо гри таки не буде?

модуль — тут: частина навчального курсу, що закінчується перевіркою знань

ЦІКАВЕ

Іван Андрусяк — сучасний письменник. Пише не тільки для дорослих, а й для дітей. Наприклад, його «Вісім днів із життя Бурундука» увійшли до щорічного каталогу найкращих світових видань для дітей «Білі ворони 2013».

У казці-повісті, уривок якої читаємо, Андрусяк описав Чакалку — це, за словами автора, казкова істота, якою батьки лякали неслухняних дітей на Слобожанщині й Полтавщині. Вона приходила вночі та забирала в мішку до темного лісу.

ПРАВДА

повернутися до змісту

ЦІЛЮЩА ПРАВДА

КОСТЯНТИН МОСКАЛЕЦЬ «КЕЛІЯ ЧАЙНОЇ ТРОЯНДИ»,
«ВИДАВНИЦТВО СТАРОГО ЛЕВА», 2019 Р.

А згодом, коли добре **розписуєшся**, починається містика письма, починається його **лет** і **невимушеність**, і **вишуканість** — **незумисна**, природна вишуканість. І тоді речення вже не **нанизуються** одне за одним, як намистини, а **тчуться**, утворюючи **цілісний** текст, органічну єдність живого організму. І ти відчуваєш, що це не ілюзія, — створення живого, і що саме в оцьому створенні **криється** сенс і таємниче виправдання твого буття; ти **прилучаєшся** до буття, створюючи живі тексти, стаєш **причетним**, повертаєш забуту, **знехтувану**, **занехаяну гідність**, відновлюєш — відмолоджуєш! — воскрешаєш, Анастасіє, — втрачену було гідність, буттєву **придатність**. Ти лікар, який сам **зцілює** себе.

ДЛЯ РОЗДУМІВ

Говорити правду — зцілювати. Чи погоджуєшся із цим твердженням?

Як говориш правду собі й іншим? Як сприймаєш правду?

ЦІКАВЕ

Кость Москалець родом із Чернігівщини, народився в родині письменника Вілія Москальця. Автор слів легендарної пісні «Лиш вона», яку виконує «Плач Єремії».

З 1991 року Кость Москалець займається лише літературною творчістю. Келія Чайної Троянди — назва його власноруч збудованого помешкання в селі Матіївка на Чернігівщині.

Прозові тексти Москальця перекладені англійською, німецькою та японською, а сербською та польською перекладені численні вірші та есеї.

розписатися — тут: досягнути певного рівня у письмі

лет — тут: швидкий темп (слова летять у думках)

невимушеність — природність, щирість

вишуканість — витонченість, досконалість, елегантність

незумисний — ненавмисний

нанізувати — тут:

розташовувати одне за одним

тчуться (від «ткати») — тут:

переплітаються між собою

цілісний — який має внутрішню цілісність, сприймається як єдине ціле

крітисся — ховатися, не проявлятися відкрито

прилучатися — приєднуватися

причетний — який безпосередньо стосується справи

знехтуваний — забутий, не взятий до уваги

занехаяний — занедбаний

гідність — відчуття самоцінності

придатність — відповідність певним нормам

зцілювати — робити здоровим, лікувати

НЕПОЧУТА ПРАВДА

ЛЕСЯ УКРАЇНКА «КАССАНДРА»,
ПОВНЕ ЗІБРАННЯ ТВОРІВ У 14 ТОМАХ, ТОМ 2, 2021 Р.

Г е л е н а

Та хто ж би слухав **провісті** твоєї?
Не говорила ж ти, **почім** ти знала,
що вийде з **подоріжжя**.

К а с с а н д р а

Я не знаю
нічого, **окрім** того, що я бачу.

Г е л е н а

Та що ж могла ти бачити тоді?

К а с с а н д р а

Я бачила, як **молодик вродливий**
з веселим серцем на **чужину** плив,
не посланцем народу **велемудрим**,
не збройним вояком і не купцем;
шличок пастуший **легкодумне чоло**
не **зброїв**, а красив. І я сказала:
"Гей, **куйте шоломи**, троянські мужі,
утроє, вчетверо кладіть блискучу мідь!"
А потім... ох, страшна була хвилинка,
як він прибув, а з ним і ти, Гелено,
і я отой смертельний поцілунок
побачила...

Г е л е н а

Кассандро! **се** неправда! —
Паріса я в той час не цілувала.

К а с с а н д р а

І все-таки я бачила його,
той поцілунок, саме в ту хвилину,
коли до нашої землі торкнулась
червоновзута білая нога
твоя, Гелено. Ранила ти землю.

прóвість — звістка або передбачення, передвістя
почім — звідки, від кого, чому
подоріжжя — подорож, поїздка
окрім — крім
молодік — молодий хлопець, парубок
вродливий — красивий, гарний, привабливий
чужина — чужа, далека земля
велемудрий — дуже розумний, мудрий
шличóк (шлик) — круглий або конічний головний убір, оздоблений хутром
легкодумний — легковажний, безтурботний
чолó — лоб; верхня частина обличчя людини над очима
зброїти — тут: надавати вигляд воїна
кувати — надавати металу певної форми, б'ючи по ньому
шолóм — металевий головний убір для захисту
се — це
червоновзúтий — взутий у червоне

ДЛЯ РОЗДУМІВ

Чи траплялося не вірити правді? Які відчуття були після розуміння, що слова були правдивими?

ЦІКАВЕ

Леся Українка — письменниця, перекладачка, громадська діячка родом із Волині. У своїх текстах часто зверталася до європейських чи світових сюжетів. Чим віддаляє українську літературу від стереотипних села-журби-недолі.

Наприклад, історія Дон Жуана у драмі «Камінний господар», біблійний сюжет стосунків Месії та Міріам в «Одержимій» тощо. Один із важливих сюжетів для авторки — про Кассандру, віщунку з міста Трої, до чієї правди ніхто не прислухається. Драму «Кассандра» Леся Українка писала понад 4 роки (чимало, аби витратити на те, що не близьке).

Творчість Лесі Українки охоплює часи і до нашої ери, і нашої ери, що впливає на різноманіття простору — тут можна знайти руїни Давньої Греції, катакомби Риму, невелике село на Волині, будинок адвоката в місті ПUTEОЛАХ при Неапольській затоці, ще й місцину Північної Америки у 17 ст. І це далеко не вся географія, яку можна відкривати в її творах.

ЗРУЧНА ПРАВДА

МАЙК ЙОГАНСЕН «ПОДОРОЖ УЧЕНОГО ДОКТОРА ЛЕОНАРДО»,
ВИДАВНИЦТВО «ЗНАННЯ», 2016 Р.

Коли він виринув з глибокої тіні на місячне **гало**, він спостеріг, що вірний кінь Володька не їсть, а **застиг** у дикій жахливій позі, коло нього ж недалеко лежить **здоровенний** сірий собака. Цей факт **поклав край** його **ваганням**. Собака не міг украсти **овес**, це правда, але навіщо ж карати свого вірного коня Володьку, коли можна **скарати** чужого сірого собаку.

Це було настільки очевидно, що селянин Черепаха розмахнувся пляшкою і пустив нею в собаку. Хльось! боляче **рубонула** вона по ребрах. Собака стрибнув і зник з очей. Ні звука! Селянин Черепаха навіть почав сумніватись, чи він його **влучив**. Удар був здоровий, але собака не заскавчав. Чому не **скавчав** собака? Селянин Черепаха замислився. Його допитливий розум не полюбляв невирішених проблем. Він узявся до проблеми досконально.

гало — білі або райдужні плями, дуги, кола навколо Сонця і Місяця
застігнути — тут: перестати рухатися, ворухитися, коливатися
здоровенний — дуже великий
покласти край — припинити
вагання — сумніви, нерішучість
овес — зерно злакової рослини
скарати — покарати
рубоніти — тут: ударити
влучити — потрапити у ціль
скавчати — повискувати, стиха вити

ДЛЯ РОЗДУМІВ

Вираз «у кожного своя правда» інколи набуває химерних форм, люди обирають той спосіб сприйняття, який буде зручнішим і справді вірять у це. Чи є це правдою і якою мірою? Чи доводилося спостерігати таке у фільмах чи книгах?

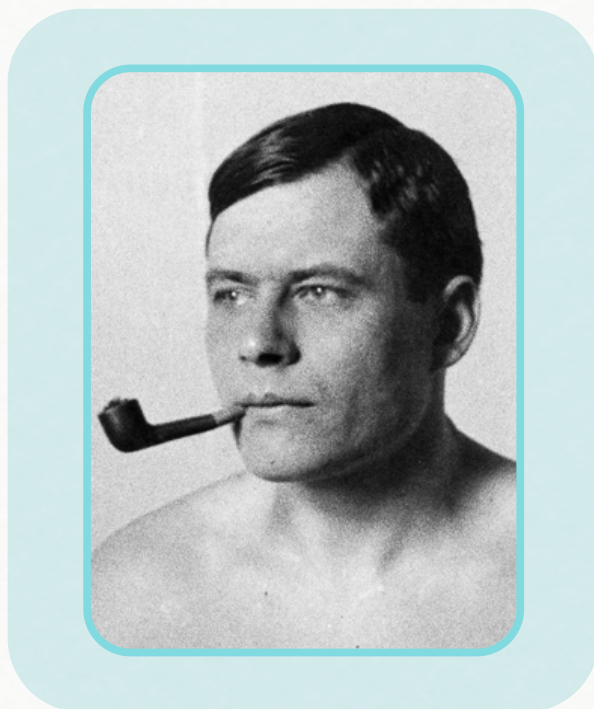
ЦІКАВЕ

Майк Йогансен родом із Харківщини. Мав різноманітні захоплення — письмо, літературна критика, сценаристика, переклад (був поліглотом: знав старогрецьку, латину, німецьку, французьку, англійську, іспанську, скандинавські та слов'янські мови). До того ж, учився без великого примусу — одного разу сказав після більярду (який дуже любив і називав по-старовинному «кармалюк»), що «після обіду полежу годинку — треба вивчити сербську мову».

Належить до покоління Розстріляного Відродження. Жив у славнозвісному будинку «Слово». Його сусідами і співмешканцями були Микола Хвильовий, Микола Куліш, Павло Тичина та інші канонічні (вже тепер) письменники. Відкритість, жартівливість і гострий розум Йогансена завжди допомагали без проблем доєднатися до будь-якого гурту.

Коли почати шукати фото Йогансена, то найшвидше можна натрапити на це.

Без люльки Йогансен тяжко себе уявляв, як і його найближче оточення. Втім, ставалося різне (спогади Ігоря Муратова): «Я ще здалеку звернув увагу на його незапалену люльку, це побачиш нечасто, бо вона завжди диміла у Майка в зубах, і черконув сірником, щоб він припалив. Майк ще ширше осміхнувся до мене і похитав головою. Виявилось, він кинув від сьогодні по обіді палити. — То навіщо ж вам люлька? — Гартую силу волі, — відповів він мені, — ховати від себе спокусу — все одно що потрійно спокушати себе. Силу волі слід гартувати, тицькаючи спокусі дулю під носа, в даному разі — цю люльку».

ХИТКА ПРАВДА

ГОРДІЙ БРАСЮК «В ПОТОКАХ»,
АНТОЛОГІЯ «НЕВІДОМЕ РОЗСТРІЛЯНЕ
ВІДРОДЖЕННЯ», УКЛАДАЧ ЮРІЙ ВИННИЧУК,
ВИДАВНИЦТВО «ФОЛІО», 2016 Р.

Вас **турбує**, що **поголили** вуса, **мовляв**, що люди скажуть. А що ті самі люди скажуть через років десять, двадцять, як увійде це в моду? Може ще більше тикали б пальцями, коли б побачили вас з вусами... Нічого нема на світі **сталого**. Те, що було вчора правда, сьогодні — брехня. Все на світі відносно, умовне. Скажемо, ви знаєте, що це за штука? Ні. Хіба ви знаєте, яка його **субстанція**? Ні. То, що ми бачимо — це просто **ефірне дратування** нервів нашого ока; твердість чорнильниці — це **опертя** якоїсь енергії... Значить, ми нічого не знаємо, що воно за річ.

турбувати — викликати
неспокій, хвилювання;
непокоїти
поголіти — побрити,
зрізати волосся
мовляв — так би мовити
сталий — незмінний,
постійний, фіксований
субстанція — суть, основа
ефірний — тут: легкий
дратування — тут:
подразнення
опертя — тут: опір

ДЛЯ РОЗДУМІВ

Правда — змінна категорія. Ми іншаємо і світ іншає. Як знаходиш відповіді: правда щось чи ні?

ЦІКАВЕ

Гордій Брасюк родом із Житомирщини. Це український письменник та кіносценарист доби Розстріляного Відродження.

Разом із Олександром Довженком, Володимиром Сосюрою, Майком Йогансенем входив до об'єднання письменників ГАРТ (Харків), потім до МАРСУ (Київ), разом із Валер'яном Підмогильним, Борисом Антоненко-Давидовичем, Євгеном Плужником.

Гордій Брасюк став одним із перших українських письменників, яких радянська влада заганяла у концтабори за реалістичне зображення радянського способу життя. Двічі відбував терміни через відкриту підтримку УНР: добровольцем пішов до лав армії УНР на посаду інспектора господарської частини військового лазарету — забезпечував медикаментами, постільною білизною, продуктами харчування поранених і хворих, допомагав із евакуацією під час відступу військ. Реабілітований посмертно.

ПЕРЕКОНЛИВА ПРАВДА

МИХАЙЛЬ СЕМЕНКО «МАРУСЯ БОГУСЛАВКА», ПОВНА ЗБІРКА ТВОРІВ (ТОМ 3),
ВИДАВНИЦТВО «ТЕМПОРА», 2017 Р.

Султан

Хто він? Кажі **мерщій!**
Не **встигне** сонце вранці глянуть,
як зійде в царство тіней він!

Туркєня

Бог чужоземців — ворог твій,
далекий **беріг** України!
Ти сам на себе взяв **провину** —
для чого ці погрози й гнів?
Ти **полонив** прекрасну квітку
садів вишневих на весні —
ти сам замкнув її у клітку,
серця ж її не полонив!

Султан

Все загадки, все загадки у тебе!
За дві хвилини **мушу** взнати все!
Що знаєш ти і хто мені докаже,
що все те правда є?

Туркєня

Так знай... Твій **візір**...
Віриш ти йому?

Султан

Так, **безперечно**.

Туркєня

Слова ці він **ствердить!**
Він бачив все на власні очі
і мову підозрілу чув!
Він скаже сам тобі про все охоче,
коли забагнеш ти й звичаї не забув.
Прекрасна християнка **тужить** понад морем
і руки **простяга** за море, в рідний край.

султа́н — титул монарха у
країнах Сходу

мерщій — якомога швидше,
скоріше

встигнути — успішно зробити
щось за певний проміжок часу

туркє́ня — громадянка
Туреччини

бе́ріг — берег; край землі біля
річки, озера, моря тощо

прові́на — вина;

відповідальність за негативний
вчинок або злочин

полони́ти — тут: силою
підкорити

му́шу — маю, повинен/повинна

візі́р — титул міністра або
вищого урядового сановника у
країнах Сходу

беззаперечно — безумовно,
без сумніву

ствє́рдити — визнати
правдивість, достовірність

тужити — сумувати, журитися,
переживати якесь горе

простяга́ти — тут: тягнутися
руками у напрямку

ДЛЯ РОЗДУМІВ

В уривку султан вірить у правдивість фактів, бо їх може засвідчити візір. Що для Тебе є достатньо доказовим, аби повірити у правдивість чогось?

ЦІКАВЕ

Михайль Семенко — поет Розстріляного Відродження. Родом із Полтавщини.

Його постать уже не перше десятиліття асоціюється із розвитком українського футуризму. Так-так, оте відоме «Осте сте бі бо бу» (якщо невідоме, радимо зауглити, буде цікаво).

Разом із художниками Василем Семенком (братом) та Павлом Ковжуном засновує перше футуристичне об'єднання у 1914 році. Усі, кого торкнувся футуризм, загравали зі своїми іменами — Михайль, Базиль, Павль. Наступні футуристи також не нехтували переназиванням: Г'ео (Георгій) Шкурупій, Майк (Михайло) Йогансен, Нік (Микола) Бажан.

Часто Семенко загравав не лише з іменем, а й із суспільством. Йдеться про скандальне паління «Кобзаря» (того, що Шевченка). Звучало це отак: «А ти вхопивсь за свого “Кобзаря”, від якого тхне дьогтем і салом, і думаєш, що захистить його твоя пошана. Пошана твоя його вбила. Й немає йому воскресіння... <...> Отсе все, що лишилось від Шевченка. Але не можу й я уникнути сього святкування. Я палю свій “Кобзар”». Так він намагався скинути з постаменту образ класика. Показати, що консервативне ставлення до літератури лиш погіршує ситуацію.

ДИТЯЧА ПРАВДА

ІВАН ФРАНКО «ДЛЯ ДОМАШНЬОГО ОГНИЩА»,
ВИДАВНИЦТВО «НАВЧАЛЬНА КНИГА — БОГДАН», 2021 Р.

- Ми були би тебе **дожидали**, — розсудливо мовив Михась.
- Учитель був би мене пустив зі школи, якби я був знав, що ти приїдеш.
- Як же **се**? То ти не знав, що я маю приїхати?
- Знав. — О, ми давно знали, — підхопила Цеся. — Мама **день у день** говорила нам про тебе.
- Ходи, покажемо тобі в нашім **покоїку** табличку, що на ній ми вичислювали, кілька ще днів лишається до твого приїзду, — додав Михась.
- Та ось тітка Юля збаламутила нас.
- Я се знав, що вона нас **одурить**. І так се напевне говорила, що татко аж уночі приїде! Недобра та тітка Юля!
- Що се за тітка? — спитав **зачудований** капітан.
- Адже ж ти бачив її перед хвилиною, — промовила Анеля.
- Ага, **тота** — твоя приятелька! Значить, вона часто буває в нашім домі?
- О, день у день! — підхопила Цеся. — Чекай, покажемо тобі, яких нам забавок понадаровувала. Мені прекрасну ляльку.
- А мені найбільше **кармельків** дає, — сказав Михась, — але я її не люблю.
- Чому? — поважно запитав капітан.
- Бо все мені щось такого наговорить, а потім покажеться, що се неправда.
- Ну, чекай, ми її покараємо! Як вона **сміє** тебе дурити! — мовив батько з комічною повагою.

дожидати — ждати, чекати; розраховувати на чиєсь повернення, прихід
се — це

дeнь у дeнь — постійно, безперервно

покій (покоїк) — кімната, приміщення

одурити — вводити в оману, брехати, говорити неправду

зачудований — охоплений подивом

тотá — та, ота

карамéльок (варіант: карамéлька) — одна цукерка карамелі

сміти — насмілюватися, наважуватися робити або казати щось

ДЛЯ РОЗДУМІВ

Часто пояснення дітям є викривленням дійсності: перебільшення, переінакшення тощо. Чи виправдане це явище (так/ні/чому)? Як пояснюєш дійсність, якщо доводиться говорити з дітьми?

ЦІКАВЕ

Ми звикли бачити Івана Франка як незмінного класика української літератури. І нам легше сказати, в якому жанрі він не писав, аніж в якому писав. Його творчих осмислень набралось понад 50 томів, це найбільше академічне видання серед усіх українських письменників. А ввійшло до багатотомника далеко не все...

Утім, Іван Франко не менш цікавий і в мирському житті. Наприклад, його сусідом був Михайло Грушевський, голова Центральної Ради й автор «Історії України-Руси». Якому пес Франка всіляко надокучав нічними завиваннями, чим провокував у Грушевського мігрені, а Франкові кролі обгризали садочок видатного історика. Проте вчені мужі вміли і підтримувати одне одного за кращих часів, і знаходити спільну мову за гірших.

Аби дізнатися більше, радимо [розмову Богдана Тихолоза](#) та [інтерв'ю подружжя Тихолозів](#) (обоє досліджують творчість Франка). А ще краще — зазирніть у музей Івана Франка у Львові. Недалеко ще й музей Грушевських!

ВІДСТАНЬ

[повернутися до змісту](#)

ВІДСТАНЬ ВІД НАТОВПУ

ВАСИЛЬ ГЕРАСИМ'ЮК «СМЕРТНІ В МУЗИЦІ», ЗІ ЗБІРКИ «ANNO АФИНИ»,
ВИДАВНИЦТВО «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», 2016 Р.

У першу **мить** оголошення Всеблагіє **Вісти**
я ніколи не міг відвести погляд
від їхніх облич, **приховано зосереджених**
і **невимовно** далеких.
Іноді навіть здавалося,
що вони саме в ті хвилини
першої **Великодньої** молитви
думають про щось своє,
що дано їм **збагнути**
саме тепер,
коли в один голос
до тебе **звертаються**, Господи.
І їхня спільна молитва
ще більше **віддаляє**
кожну з них.

ДЛЯ РОЗДУМІВ

У цій поезії людей одне від одного відокремлює молитва, адже кожен просить чогось свого. У чому відчуваєш власну відстань до натовпу, коли доводиться перебувати серед нього? Чи потребуєш цієї відстані?

ЦІКАВЕ

Родинна історія Василя Герасим'юка бере початок у селі Прокурава на Івано-Франківщині. Як згадує автор, увесь його рід був звідти, «немає жодного домішку навіть із сусіднього села». Сам Василь Герасим'юк побачив Прокуруву вже коли йому було два місяці, адже народився у Караганді (у часи Радянського Союзу — це Казахська РСР). Батьки були вивезені туди в 40-вих за причетність родини до Січових стрільців, і лиш у 1956 році повернулися в Україну.

У поезіях Василь Герасим'юк часто звертається до образів свого дому, рідних Карпат. Наприклад, збірки «Смереки» і «Потоки» вже назвами натякають на швидкі гірські річки та високі ліси.

А збірка «Космацький узір» ([обкладинка 1989 року](#)) торкається історичного спадку — [вишивок села Космач](#). «Тут вишивка грає барвами золотої осені. Бо Космач колись був оточений буковими лісами. І вся наша вишивка має колір тих букових лісів. А назву села лінгвісти трактують як "Келія сонця". І якщо вийти на найвищу гору біля Космача і подивитися на нього, то центр схожий на сонце, а 32 присілки нагадують сонячні промені», — Дмитро Походжук, майстер із Космача. Дуже радимо почитати його [розповідь про себе і про вишивки](#), там причаївся щемкий момент із Володимиром Івасюком.

мить — момент, дуже короткий проміжок часу
вість — звістка, повідомлення про щось
приховано — тут: стримувано, не виявлено відкрито
зосереджений — зібраний, заглиблений у свої думки
невимовно — дуже; так, що не можна виразити словами
Великодній — який відбувається на Великдень, стосується Великодня
збагнути — зрозуміти, осягнути
звертатися — спрямовувати свої слова до когось
віддаляти — відсторонювати

ВІДСТАНЬ ВІДСУТНЯ

БОГДАНА МАТІЯШ, ЗІ ЗБІРКИ «ТВОЇ УЛЮБЛЕНІ ПСИ ТА ІНШІ ЗВІРІ»,
ВИДАВНИЦТВО MERIDIAN CZERNOWITZ, 2012 P.

навіть коли не знаю де ти і як ти є мені хочеться
з тобою говорити **переступаючи** з лапи на лапу
весело вимахуючи хвостом розповісти тобі чого не вмію
розповідати більше нікому в світі

хочу розповісти тобі яка красива буває в річках вода
і які **чудернацькі** ходять в лісах звірі яка **досконала** і добра
западає тиша після заходу сонця і як на озері
міцно померз лід хочу розповісти який увесь світ
красивий і як багато за все що в ньому є хочеться дякувати
за все що приходить і відходить
за все що тішить і ранить

а потім коли розповім тобі все що знаю
можна буде просто піти відчувши що дорога добра
що добрий пісок під ногами що добре сонце і що добра
ця найгарніша у світі **самотність** коли нікого навіть тебе
немає і коли кожен навіть ти дуже близько

переступаючи — спираючись то на одну, то на другу ногу
чудернацький — дивний, дивацький, химерний
доскона́лий — бездоганний, ідеальний
запада́ти — тут: наставати, починатися
само́тність — стан, коли залишаєшся наодинці із собою

ДЛЯ РОЗДУМІВ

Лірична героїня вірша описує обставини, за яких усі відстані скорочуються для неї. Коли у Твоєму житті настають моменти тут-і-зараз, де всі-всі відстані відсутні?

ЦІКАВЕ

Богдана Матіяш — письменниця, перекладачка, редакторка. Родом із Києва.

Аби познайомитися із Богданою Матіяш ближче, [радимо її розмову](#) — про книги в дитинстві, улюблених авторів і твори для перекладу. А торкнутися до її біографії та скласти власне враження радимо, звернувшись до її поезії, прози таї перекладів.

ВІДСТАНЬ ВІД БЛИЗЬКОГО

ІРИНА ЦІЛИК «РОДИМКИ», ВИДАВНИЦТВО «ЕЛЕКТРОКНИГА», 2012 Р.

Над дорогою дуже низько **спікірувала** ластівка і **прошмигнула** прямо біля їхніх ніг. А це ж він прощається з усіма, **зненацька** усвідомила Ніна і **скосила** на Зюбика **погляд**. Він ішов спокійний, хоч і сильно змучений, **машинально** пожевуючи сигарету сірими губами. Чомусь Ніні захотілось від нього відстати, і вона схилилась перев'язати неіснуючі **шнурівки**. Толик не зупинився, здається, не помітивши її відсутності. Він повільно віддалявся, **поступово** перетворюючись на темну **постать**, а Ніна стояла, дивилась йому в спину й марно **силкувалась зрушити** з місця, наче хтось залив їй ноги **грузьким бетоном**.

В якийсь момент, коли Зюбик уже відійшов на серйозну відстань, їй раптом **привиділося**, що посеред жовто-зеленого різнотрав'я йде костюм приємного асфальтового кольору... Колись дуже давно вони разом купили його в ЦУМі, після чого він надягався разів зо два — на їхнє весілля й хрестини якоїсь родички. І от тепер костюм, що так незаслужено виріс за ці роки зі свого господаря, повільно брів полем сам-один, і ніякого Зюбика в ньому, здавалось, уже не було.

— Толя! — гукнула нарешті Ніна пересохлим горлом. Він оглянувся, почекав її.

Решту шляху вони пройшли мовчки. Дочекалися **похмурого** Віктора, дістались до обіду Києва.

— Ну, пока, — недоречно сказала Ніна, провівши Толика привокзальною площею до житомирської маршрутки.

Зюбик стримано кивнув, і вона пішла на трамвай.

ДЛЯ РОЗДУМІВ

Чи траплялося бути далеким/далекою, перебуваючи геть поруч із людиною? Коли люди починають віддалятися одне від одного, будучи зовсім близько?

спікірувати — на великій швидкості ринутися майже вертикально вниз
прошмигнути — промайнути, швидко пройти, пролетіти повз когось або щось
зненацька — несподівано, раптом
скосити погляд — подивитися вбік
машинально — несвідомо, не задумуючись
шнурівка — шнурок для фіксації взуття
поступово — потроху, послідовно
постать — силует, обриси тіла
силкуватися — намагатися, докладати зусиль для чогось

зрушити — перемістити, зсунути з місця
грузький — у якому можна загрузнути
привідітися — поставати уві сні або в уяві
похмурий — насуплений, нахмурений

ЦІКАВЕ

Ірина Цілик — письменниця (твори перекладені німецькою, англійською, французькою, шведською, литовською, каталанською та іншими мовами), а також кінорежисерка. Родом із Києва.

Документальна стрічка «Земля блакитна, ніби апельсин» — її дебютна повнометражна робота (2020), яка отримала чимале визнання. Під час створення стрічки Ірина Цілик була і режисеркою, і сценаристкою. Сюжет фільму розповідає про життя багатодітної родини (мама Ганна і її четверо дітей) у Красногорівці, прифронтовій території Донеччини. Серед постійних обстрілів життя триває далі: знаходиться місце для адаптації до нових реалій, святкового торта зі свічками, турботи одне про одного і власного документального фільму. Зйомки відбувалися близько двох років на Донеччині (Красногорівка, Авдіївка, Курахове), а також у Києві.

Світова прем'єра «Земля блакитна, ніби апельсин» відбулася на американському кінофестивалі «Sundance Film Festival», де здобула нагороду за кращу режисуру в категорії світової документалістики. Також стрічка отримала ще 8 нагород на різних кінофестивалях.

ВІДСТАНЬ ВІД СТРАХУ

КАТЕРИНА КАЛИТКО «ГОЛОС ВНОЧІ», «ВИДАВНИЦТВО СТАРОГО ЛЕВА», 2014 Р.

Голос — це колюче стебло, яке живе в горлі й ніколи не дає остаточного спокою. Іноді **всихає** і стає легким, іноді береться болючими вузлами, а іноді росте, рухається до світла так, що ти відчуваєш кожен сантиметр цього руху. Росте голос переважно вночі або в іншій п'їтьмі. Росте, коли страшно. Наприклад, коли велетенська **іржава повня**, схожа на круглу рану із засохлою кров'ю при краях, мало не вривається у вікно, обводить ртутним контуром тіло найдорожчого чоловіка і, здається, зараз вкраде його просто уві сні. Коли твій найбільший страх **здаля** дивиться тобі в очі і дуже буденно йде просто до тебе, розсуваючи людей, як молоді дерева. Коли настає війна, а твоя єдина зброя — **гранична** відвертість, винесена ще зі скромної зброярні дитинства.

ДЛЯ РОЗДУМІВ

Авторка долає страхи голосом і відвертістю. Як Ти збільшуєш відстань до відчуття страху?

ЦІКАВЕ

всихати — ставати сухим, втрачаючи вологу
іржавий — кольору іржі; червоно-бурий
півня — повний місяць; одна з фаз, коли місяць має вигляд круга
здаля — здалеку
граничний — який є найвищим ступенем чогось; крайній

Про Катерину Калитко ми вже згадували в кількох темах РІДного розмовного. Таємних подробиць її біографії не додалося, але з нетаємного та важливого — відбулася [презентація нової збірки «Люди з дієсловами»](#). Радимо послухати тексти у виконанні Катерини Калитко та відкрити ще більше нових.

ВІДСТАНЬ ВІД ВІЙНИ

ЮЛІЯ МУСАКОВСЬКА, ТГ-КАНАЛ «ЮЛІЯ МУСАКОВСЬКА. ВІРШІ.», 2022 Р.

Дивилися
 на голе, **розтерзане** тіло моєї вітчизни.
 Знімали й публікували фото і відео
 високої **роздільної здатності**.

Жахалися, засуджували,
непокоїлися, цокали язиками.

Гучно вболівали і підбадьорювали,
 дивувалися, що ще жива.
 Захоплювалися стійкістю і хоробрістю.

Пропонували їжу й **питво**,
 вологі серветки,
 ліжкомісце,
 дозвіл на працю –
 і все **задармо**.

Поки скажений пес
 виривав з її тіла криваві шматки м'яса,
 вже близько до сонної артерії.

Зібрався цілий натовп
 людей у повному озброєнні,
 але ніхто не натиснув спусковий гачок,

аби його раптом не **сігнуло**
 віддачею.

ДЛЯ РОЗДУМІВ

Люди з інших країн мають інше
 сприйняття війни, свої страхи і
 своє розуміння ситуації.

Чи доводилося спостерігати цю
 відстань у сприйнятті у
 соцмережах чи особисто? Якою
 вона була?

розтерзаний — розідраний на шматки, клапті
роздільна здатність — показник, що відповідає за якість зображення або відео
жахатися — лякатися, здригатися з переляку
непокоїтися — хвилюватися, відчувати тривогу, занепокоєння
питво — напої; те, що п'ють
задармо — даром, безкоштовно
сігнути — тут: відчути зворотний поштовх від пострілу

ЦІКАВЕ

Юлія Мусаковська — сучасна поетка. Родом зі Львова, де й мешкає. Перекладає шведську поезію українською, а також створює англomовні переклади української поезії.

Аби познайомитися із текстами Юлії Мусаковської ближче, радимо зазирнути у її [телеграм-канал](#) «Юлія Мусаковська. Вірші.» і послухати читання, зокрема й згаданого вірша, за [покликанням](#).

ВІДСТАНЬ ВІД МІСТИЧНОГО

ТОДОСЬ ОСЬМАЧКА «СТАРШИЙ БОЯРИН», ВИДАВНИЦТВО «ФОЛІО», 2013 Р.

Гордій зійшов на **кладку**. Під ним блищала чорна **смуга** води, **відти** відсвічувалися до нього, зачаровані нічною тишею, небо і круглий місяць, а над всією **прозорою безоднею** світився він у кожусі і босий, з непокритою головою, Хлопець зараз же чогось нагадав, що не співали й не співають солов'ї, а тільки співала невідома душа насичену **розпачем** пісню. І йому стало страшно, і на мить незрозуміло, куди і чого він іде. І, незважаючи на це, все-таки зійшов на другий бік річки і пішов швидко понад нею стежкою. Та й побачив перед собою, кроків на двадцять, жіночу постать, і то лише в одній білій сорочці. Вона йшла, **кваплячись**, стежкою на гору і не оглядалася. На спині чорніла розпущена пишная коса. Йому прийшло в голову, що **видиво** походить на казку, в якій відьми і **потопельниці конче** з розпущеним волоссям. Одначе, переборюючи життєву незвичність і нічну **моторошність**, він став її доганяти, непомітно прискорюючи **ходу**, вона так само, ніби почувавши когось за собою, ще швидше **простувала** на гору. І, підійшовши до священникової хати, перелізла через тин, взяла з нього драбину, приставила до **стріхи** і вилізла на хату. І на самому гребені закотила сорочку, неначе дівчинка, перебродячи річку, і спустила одну ногу у **вивід**, а далі й другу і зникла у **кагли**. І ніч спорожніла аж до тієї людської свідомості, за якою починається, мабуть, тільки жах і всякі таємні несподіванки.

У Гордія вирвалося вголос:

— Оце так завдання!

кладка — невеликий місток або дошка через річку

смуга — видовжена, обмежена чимось частина поверхні

відти — звідти, з того місця

прозорий — який не має забарвлення, просвічується

безодня — безмежний простір, безмірна глибина

розпач — відчай, безнадійність, безвихідь

квапитися — поспішати

видиво — те, що бачене, відтворене в уяві

потопельниця — дівчина, яка втонула, загинула у воді

конче — неодмінно, обов'язково, дуже, вкрай

мо́торошність — відчуття страху, жаху

ходá — крок, ходьба

простува́ти — йти, пересуватися пішки

стрі́ха — нижній край солом'яної покрівлі, який звисає над стіною

вй́від — комин до димаря на даху

ка́гла — отвір у димоході

ДЛЯ РОЗДУМІВ

Відстань до містичного кожен/кожна прокладає самотужки, хтось не вірить зовсім, хтось живе у світі магічного реалізму. Чи траплялося таке, що відстань до містики була дуже короткою?

ЦІКАВЕ

Тодось Осьмачка родом із села Куцівка на Черкащині. Вищу освіту здобув у Київському інституті народної освіти (цей заклад активно діяв у 1920-30 рр.). Тоді ж Осьмачка почав відкривати для себе різноманіття літературних угруповань: спершу був членом Асоціації Письменників (АСПИС), яку очолював Микола Зеров, потім «Ланки» (МАРС), до якої входили вже відомі Борис Антоненко-Давидович, Євген Плужник, Валер'ян Підмогильний, а також Григорій Косинка. Пізніше доєднається до МУРу.

Окрім творчості, Тодось Осьмачка перекладав. Наприклад, вже у 1930 вийшов друком його переклад п'єси «Макбет» Шекспіра. Втім, зовсім скоро письменник отримає звання «ворога народу», а найближчі друзі будуть репресовані. Аби врятуватися, Осьмачка має намір перетнути польський кордон. Його арештували, далі — ще одна невдала спроба втечі та звинувачення у шпигунстві.

Автор зважився на відчайдушний крок — почав удавати божевільного. Його запроторили до Київської психіатричної лікарні. Умови таких закладів мало чим відрізнялися від справжньої тюрми. Згодом Тодось Осьмачка опише свій досвід у повісті «Ротонда душогубців», де герой Іван Брус — він сам.

ЗУСТРІЧ

[повернутися до змісту](#)

МОЖЛИВОСТІ ЗУСТРІЧІ

МАРИНА ПАВЛЕНКО «РУСАЛОНЬКА ІЗ 7-В, АБО ПРОКЛЯТТЯ РОДУ КУЛАКІВСЬКИХ», ВИДАВНИЦТВО «ТЕЗА», 2011 Р.

З лошатком — не з лошатком, але від Мальви на той час були самі кістки, **коростою** вкриті. То дідуньо її у травах купали, **дьогтем** змащували, доглядали... Знов стала Мальва красунею! Шерсть коротенька — пальцями не **вхопиш!** Це теж, кажуть, ознака породи. А що вже **роботяща** була!.. Орала, возила... От лиш **норовлива**: не дозволяла **верхи** нікому **сісти!** Тільки маму мою, оту маленьку дівчинку Ніну, возила **охоче**. Та нею вже **собкала**, як хотіла, — Мальва не перечила. Видно, звикла дівчат слухати.

<...>

Того ж дня в їхньому дворі **отаборилися** вояки, яких **мусли** ще й годувати. Ніна бігала то в **погріб**, то в комору, поливаючи дорогу солоними слізьми. А на сусідній вулиці вже розпочалась ціла вистава.

— Семен Михайлович сказав: хто осідлає цю тварюку, тому вона й дістанеться! — кричали **звідусіль**.

Розморені недавнім боєм і обідом, червоноармійці усе ж вишикувалися в чергу. Кожен упевнено брався до діла, **хвацько** випробовував усі способи (їх давно перепробував Нінин батько!), щоб осідлати кобилу.

Софійка побігла за Ніною. Зняла намисто і вхопила за **шорстку** руку... свою прабабусю:

— Ходімо! Там твоя Мальва!

— Хто ти? Може, приїхала з тими чужаками? — підозріливо **зиркнула** Ніна.

— Е-е... — **зам'ялась** на мить. — Потім, зараз не до того!

ДЛЯ РОЗДУМІВ

Якби була змога потрапити за допомогою фото в минуле, із ким зі своїх предків зустрівся/зустрілася б? Чому?

короста — захворювання шкіри, яке супроводжується свербінням, розчухуваннями на шкірі

дьоготь — темна смолиста рідина з неприємним запахом

вхопити — швидко, рвучко взяти, схопити

роботящий — працюючий, старанний

норовливий — непокірливий, примхливий

сісти вєрхи — осідлати

охоче — з бажанням, задоволенням

собкати — керувати; вигукувати «соб», повертаючи коней вліво

отаборитися — стати табором, зупинитися на тимчасове перебування
мусити — мати крайню потребу щось зробити, іноді усупереч бажанню
погриб — льох, підвал
звідусіль — з усіх боків, з різних місць
хвацько — завзято
шорсткий — з нерівною поверхнею; шершавий, шерехатий
зіркнути — швидко подивитися
зам'ятися — відчути сором, збентеження; зникнути

ЦІКАВЕ

Марина Павленко — поетка, дитяча письменниця, художниця (проілюструвала частину своїх книг самостійно), науковиця. Родом зі Львівщини, але вже чимало часу живе та працює на Уманщині (Черкаська область).

Серія про Русалоньку із 7-В налічує 5 книг про пригоди та дорослішання семикласниці Софійки. За словами Марини Павленко, в основу історії лягли справжні родинні спогади однієї уманчанки, останньої зі свого роду. Окрему історію має і сама Софійка — багато в чому прототипом стала старша донька Оля (тоді шестикласниця). Оксанка, молодша донька письменниці, також не оминула серії «Русалонька із 7-В...»: дівчинка стала прототипом Софійчиного братика Ростика.

Також «Русалонька із 7-В, або Прокляття роду Кулаківських» оповідає історію Черкащини через фотографії і раптові мандрівки в часі за допомогою старовинної шафи. Зв'язок поколінь, історичні епохи, магичні повір'я, архітектурна пам'ять міста — і це далеко не всі рівні книжки, які можна віднайти під час читання.

Інтерв'ю Марини Павленко про Умань, сленг і коректуру від її мами [за покликанням](#).

ПЕРЕДЧУТТЯ ЗУСТРІЧІ

СЕРГІЙ ЖАДАН, ЗІ ЗБІРКИ «ДИНАМО. ХАРКІВ»,
ВИДАВНИЦТВО «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», 2014 Р.

За хвилину до того, як випаде дощ,
ти відчуєш, як шкіра **вібрує** під тиском
ще не **випалих** крапель, що ляжуть **уздовж**
твого тіла і враз його **стиснуть**.
Так легкі голуби, на вулицях кинуті,
відчувають смак їжі за мить до **годівлі**,
так солдат, що за хвилю повинен загинути,
відчува деформації у власному тілі.
Сміх, що має до мене назавтра прийти,
розпізнаю сьогодні поміж плачу я.
За хвилину до того, як з'явишся ти, —
я тебе **передчую**.

вібрувати — дрижати
випалий — той, що випав
уздовж — у довжину
стискати — здавлювати
годівля — годування,
давання їжі
передчувати — наперед
відчувати те, що настане

ДЛЯ РОЗДУМІВ

Чи доводилося передчувати зустрічі з особливими для Тебе людьми? Поділися ситуаціями, коли передчуття спрацювало.

ЦІКАВЕ

Сергій Жадан — один із найвідоміших і найвпізнаваніших сучасних українських письменників як в Україні, так і закордоном. Активний громадський діяч, перекладач, фронтмен кількох музичних гуртів («Жадан і Собаки» та «Лінія Маннергейма»).

Родом зі Старобільська, Луганщина. Активно осмислює образи Луганщини та й усього сходу України у своїй творчості. Зокрема й один із етапів російсько-української війни (із 2014 року) — у романі «Інтернат», наприклад. Нині живе у Харкові та активно волонтерить.

У березні 2022 Жадана висунули на здобуття Нобелівської премії з літератури. Номінувала Польська академія наук.

[Поетичні читання Сергія Жадана слухати тут.](#)

Кілька збірок поезії та роман «Інтернат» у виконанні Сергія Жадана можна безкоштовно послухати у мобільній програмі «Абук» ([iOS](#), [Android](#)).

ОТРУЙНІСТЬ ЗУСТРІЧІ

МАРІЯ ГАЛИЧ «ВЕСНОЮ»,
ЖУРНАЛ «ЖИТТЯ Й РЕВОЛЮЦІЯ», №8, 1928 Р.

Урвавши на тому розмову, вона опустила руку й повернулася на червоних каблучках так, наче перед нею був закоханий режисер. — До побачення, золотко.

За хвилину вже чути було — повторювала за стіною якусь **арію**. Тепер Ялина з жалем відчула, що зовсім не зможе сьогодні працювати.

Давно вже знала про артистичну нещирість з отими її «сонечко», «золотко». Але цього разу після похвал картині не могла ніяк заспокоїтись. Сиділа й **дорікала** собі, нащо **дозволила** тій дивитись на роботу, говорити про неї. Їй хотілося плакати — картина **дедалі** видавалася гіршою. Руку зводило замазати все те одною чорною фарбою.

Тоді підвелася й, не дивлячись на полотно, завісила **мольберта** хусткою.

ДЛЯ РОЗДУМІВ

Коли трапляються отруйні зустрічі, як поводишся? Як борешся із неприємними відчуттями після?

ЦІКАВЕ

Марія Галич — письменниця, учасниця жіночого руху емансипації. Родом із Черкащини.

Зацікавилася літературою ще під час університетських років. На запрошення письменника-новеліста Григорія Косинки долучилася до «Ланки», яку потім перейменували на «МАРС». У цьому угрупованні також були Антоненко-Давидович, Плужник, Підмогильний.

Після 1930-х залишила літературну творчість, натомість більше вклала у мемуари. Вони дуже знадобилися згодом, у 1950-х, коли учасників «Ланки» поступово реабілітували — Марія Галич відвідувала чимало вечорів пам'яті у Львові (куди потрапила після років Другої світової війни), де розповідала про 1930-ті. Також писала спогади про Плужника, Підмогильного, Косинку, таким чином відновлюючи зв'язок поколінь і насильно відібрану пам'ять.

арія — вокальний твір для одного голосу, що входить до опери

дорікати — звинувачувати, виражати незадоволення

дозволити — дати дозвіл, погодити щось

дедалі — чим далі

мольбэрт — підставка, на якій художник установлює підрамник із полотном

У часи існування УНР Марія Галич допомагала Симону Петлюрі готувати листівки та звернення до Української армії.

НЕПЕРЕДБАЧУВАНІСТЬ ЗУСТРІЧІ

ЮРІЙ БАЧА «ПЕРЕМОГА»,
«СЛОВАЦЬКЕ ПЕДАГОГІЧНЕ ВИДАВНИЦТВО», 1991 Р.

— Я не вмію читати.

Я розгубилася. Він — ні! Надалі стоїть поважно, навіть величаво, як частина тої природи, в яку він так органічно, **наперекір** сучасному міському одягові, вписується.

— Знаєш що, Панго, — кажу до нього, трохи подумавши. — Я навчу тебе читати й писати, протягом літа... Він, не **зрушивши** з місця, не змінивши пози, не ворухнувши навіть бровою, каже мені:

— Ви що, тітко, шалені? Та коли мене учитель не навчив, **школований**, то ви мене хочете..?

В перший момент мені страшенно **закортіло** розреготатись. Так, від душі, на повен голос, на все поле, розреготатись, щоб мої корови перестали пастись і, здивовані, повертали до мене свої морди, щоб від мого **реготу**, ніби від грому, **відлунювало** в **навколишніх** лісах, так, щоб від того реготу в мене розболівся живіт, щоб мене **залляли** сльози і щоб я сама довго не могла **отямитись** від того реготу! — стільки в тих його словах було щирого й смішного, несподіваного, комічного, але й трагічного!

Однак уже в наступну хвилину я робила все для того, щоб навіть не посміхнутись. Я не могла, не сміла вибухнути сміхом! Він же, мій дорогий помічник, нітрохи не винен у тому, що прийняв мене за людину без освіти, без ремесла, трохи, може, й ліниву, щоб напружувати розум і йти на складнішу роботу, за людину, котра, щоб усе-таки щось робити, якось забити вільний час і разом із тим не відірватись від світу, в якому стільки красивого й цікавого, **зголосилася** пасти сільських корів!

наперекір — усупереч

зрушити — переміститися, змінити місце, змінити позу

школований — освічений, вихований, з освітою

закортіти — захотіти, забажати

регит — голосний сміх

відлунювати — йти луною, відгукуватися, лунати

навколошній — той, що навколо, поряд

залляти — залити, вкрити

отямитися — опам'ятовуватися, повертатися до свідомості

зголосітися — визватися, погодитися

ДЛЯ РОЗДУМІВ

Перша зустріч і перше враження для когось є визначальними, для когось — оманливими. Чи довіряєш першому враженню?

ЦІКАВЕ

Юрій Бача — письменник, публіцист, літературний критик, професор української літератури. Родом зі Словаччини (на той момент Чехословаччини).

Бача стає першим редактором української газети «Нове життя», а згодом долучається до Культурної Спілки Українських Трудящих (КСУТ).

У 1958 році Юрій Бача отримує наукове відрядження у Львів, аби дослідити архівні матеріали. Нове українське середовище захопило його, з того моменту він визначив себе як носія українського.

Складний період життя Юрія Бачі пов'язаний із вторгненням російських військ на територію тогочасної Чехословаччини 1968 року. Письменника заарештували та засудили до 2,5 років в'язниці. У той же час Юрій Бача втратив роботу через публікації українською та проукраїнські переконання: до 1990 працював шофером, складником, простим робочим. Лиш у 1990 році реабілітований автор повернувся на кафедру української мови та літератури Пряшівського філософського факультету університету ім. Шафарика.

РИТУАЛЬНІСТЬ ЗУСТРІЧІ

ЗІНАЇДА ТУЛУБ «ЛЮДОЛОВИ», ВИДАВНИЦТВО «ДНІПРО», 1986 Р.

А в Чабан-Таші творилось щось неймовірне. Ввійшовши до **аулу**, **яничарський ага попростував** до **кет-худи**, сивобородого Бекира, що жив поруч мечеті. Бекир вийшов назустріч, вклонився, приклавши руку до лоба, вуст і серця, притримав гостеві **стремено** і ввів його до **оди**. Двоє синів Бекирових узяли коня аги, а третій подав до оди запашну каву і **наргіле**. І став хазяїн біля порога, і мовчки схрестив руки на грудях, тому що не годиться питати гостя, що привело його під гостинний дах хазяїв.

Ага випив кави і, затагуючись наргіле, звернувся до Бекира:

- Скільки дворів у Чабан-Таші?
- Сімдесят чотири, захисниче ісламу, — вклонився Бекир.
- У нас зазначено дев'яносто, — зауважив ага, — але це дрібниця. Ось **фірман** про **рекрутчину**.

аул — назва селища в деяких народів Середньої Азії та Кавказу
яничарський — тут: що походить із яничар — у султанській Туреччині це солдат регулярної піхоти, створеної в 14 ст. з військовополонених, а також християн, обернених у мусульманство
ага — титул воєначальників і начальників деяких груп придворних слуг у султанській Туреччині

простувати — йти, прямувати

кет-худá — титул на позначення голови спільноти

стремéно — металеві дужки для упирання ноги вершника

одá — кімната

наргілé — у східних народів — курильний прилад, подібний до кальяна, але з довгою гнучкою трубкою замість люльки

фірмáн — у деяких мусульманських країнах — указ правителя, звернений до його підданих

рекрúтчина — набір рекрутів (солдатів-новобранців)

ДЛЯ РОЗДУМІВ

Які ритуали прийому гостей є у Тебе/Твоєї родини?

ЦІКАВЕ

Зінаїда Тулуб — письменниця. Народилася в родині письменника Павла Тулуба на Київщині (Ірпінь). Найближче оточення спілкувалося російською, почасти французькою. Єлизавета Тулуб, мати майбутньої письменниці, доклала чимало зусиль для освіти доньки, яка через хворобливість навчалася вдома.

В університетські роки Зінаїда Тулуб починає цікавитися літературою. Перші вірші пише російською, імітуючи стиль інших авторів, переважно батькових знайомих. Переломним моментом усвідомлення себе стає Українська революція 1917-1921 рр. Відтоді авторка обирає українські сюжети та починає писати українською.

Найвизначніша її робота — роман «Людолови». Цей текст є одним із перших серед історій про Настю Лісовську, також відому як Роксолану: перший том вийшов у 1934 році. Детальніше про роман і його історичний контекст [за покликанням](#).

Проукраїнський текст, як і проукраїнська позиція, не залишилися поза увагою радянської влади. Зінаїду Тулуб засудили за буцімто причетність до антирадянської організації — це коштувало письменниці 20 років таборів і заслань. Навіть жахливі умови та атмосфера приреченості не зламали її: під час ув'язнення у Ярославській тюрмі писала начальнику колонії листи із проханням про 50 карбованців, аби кіт Лірик мав що їсти за її відсутності.

Реабілітована у 1956 році.

ДОРОЖНА ЗУСТРІЧ

ЮЛІАН ШПОЛ «ЗОЛОТІ ЛИСЕНЯТА», ВИДАВНИЦТВО
«СМОЛОСКИП», 2007 Р.

Дивно, що я одразу ж піймав її погляд на собі. Це її збентежило, і вона **заплутала** ніяково очима по вагону. Я з легким **тьохканням** всередині зручно використав цей момент і прочитав на її обличчі досить таки приємні риси.

У грудях мені вже почала підкочуватись догори якась **терпка ґуля**, по спині, як від легкого весняного вітерцю, пробігла дрібна **ряботиць**, аж раптом вона **вп'ялася** в мене своїм навмисне сердитим поглядом. Я не витримав і забігав очима. Вона вперто дивилася на мене. Почуваючи, що червонію, я, проте, зважився прийняти виклик і відповів їй тим самим. Вона якось смішно зворушливо насупила брови. Я не здавав. Але що довше я **втинався** в неї своїми очима, то все більше почував, що ніяковію. Якись рожеві плями **застили мій зір**. Передо мною все злилося в химерну безформенну масу фарб і ліній. На вії мені тремтіла сльоза.

ДЛЯ РОЗДУМІВ

У дорозі трапляються різні люди та різні історії. Чи маєш найпам'ятнішу історію дорожньої зустрічі? Поділися.

ЦІКАВЕ

Юліан Шпол (Михайло Яловий) — український поет, прозаїк, драматург, журналіст, громадський діяч. Писав також під псевдонімом Михайло Красний. Був членом організації «Гарт», президентом ВАПЛІТЕ, близьким другом та однодумцем Миколи Хвильового.

Письменник, на жаль, довго був забутий, тож траплялися курйози, коли Юліана Шпола та Михайла Ялового вважали різними людьми.

Михайло Яловий став однією із перших жертв сталінських репресій. Його «раптове» зникнення однієї ночі із Будинку «Слово» гнітюче повпливало на всіх, було зрозуміло, що можуть приїхати за кожним. Особливо боляче сприйняв втрату друга Микола Хвильовий.

Ялового розстріляли в урочищі Сандармох. Більше про письменника — [ТУТ](#).

заплутати — тут: хаотично роздивлятися

тьохкання — тут: здригання, стискання, завмирання

терпкий — тут: який завдає болю, гіркий, грубий

ґуля — тут: клубок у горлі

ряботиць — тут: гусяча шкіра, сироти на шкірі

вп'ястися — дивитися на когось із зацікавленням або напруженою увагою

втинатися — тут: витріщатися

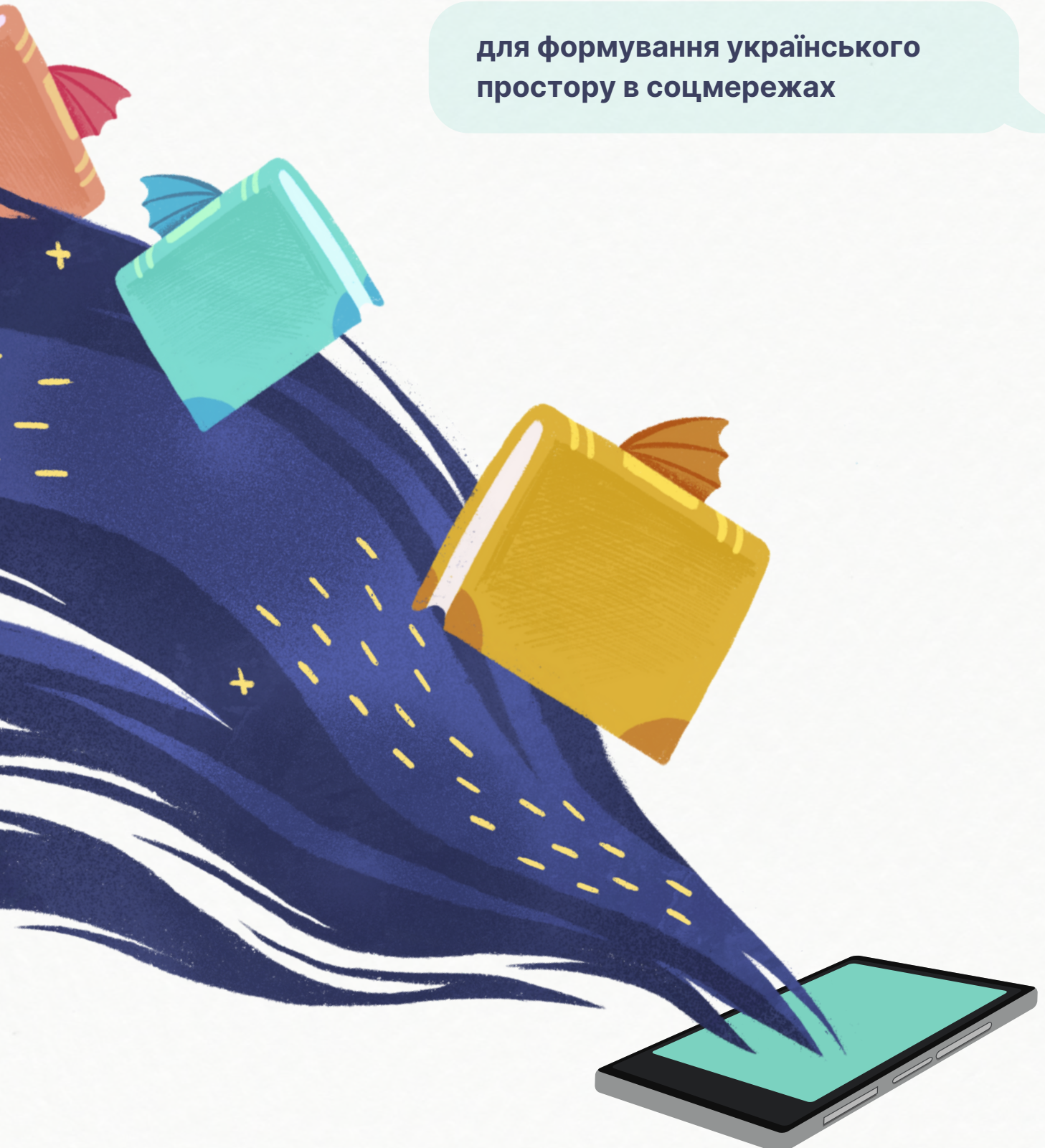
застувати зір — заважати добре бачити

РЕКОМЕНДУЄМО!

[повернутися до змісту](#)

для формування українського
простору в соцмережах

YOUTUBE

МОВА-КУЛЬТУРА-ЛІТЕРАТУРА:

«СПАДОК ТЕРЕЩЕНКІВ» | СУСПІЛЬНЕ КУЛЬТУРА

Восьмисерійний документальний серіал про діяльність українських магнатів і меценатів Терещенків, та спадок, який родина залишила після себе.

«КУЛЬТУРНИЙ ІНСТИНКТ» | СУСПІЛЬНЕ КУЛЬТУРА

Низка розмов із відомими українськими культурними діячами про війну в Україні, українську культуру та бойкот російської.

Тут можете почути Сергія Жадана, Остапа Українця, Ярослава Грицака, Софію Андрухович та інших сучасників.

НА ПОШУКИ ГРАМОТИ! *

Розповіді про українське кіно та його історію. А також подкаст про світові мюзикли «Чому вони співають?».

Беріть попкорн, будемо сміятися, щоб не плакати. © Авторка каналу Без гумору та сарказму тут справді не залишиться ніхто.

ДІМ КУЛЬТУРИ NAZVA

Літературні вечори, вистави, лекції, діалоги та багато іншого у затишному просторі ДК NAZVA.

Із останнього радимо зазирнути до:

- [розмови](#) Остапа Сливинського і Софії Ленартович
- пісні [«ТИХО-ТИХО»](#) на вірш Володимира Беглова
- лекції [«Агрегатні стани поезії»](#)

А ще краще завітайте у Львів та побувайте у ДК NAZVA наживо.

МЫСТЕТСЬКИЙ АРСЕНАЛ

Сучасне мистецтво, література, музика, театр та музейна справа — проєкти, виставки, публічні розмови.

А на сайті Мистецького Арсеналу можете знайти [12 виставкових видань](#) у відкритому доступі.

* — вільна розмова та вільна експресивна лексика

ТВОЯ ПІДПІЛЬНА ГУМАНІТАРКА

Лекції, інтерв'ю та онлайн-дискусії, що стосуються гуманітарних наук.

КУЛЬТУРТРИГЕР

Відеопроект, покликаний відкрити чимало таємниць, шок-контенту та сенсацій у світі мистецтва. Помирити їх із логікою розвитку культури.

ІНСТРУКЦІЯ.ЮА | АНТРОПОЛОГІЯ *

Світоглядне ток-шоу з Іваном Семесюком, у якому проводиться інструктаж українців для розуміння самих себе.

Із низкою фундаментальних питань допомагають розібратися найрізноманітніші гості. Радимо розпочати слухати з розмов із [Остапом Українцем](#), [Ірмою Вітовською](#), [Тарасом Компаніченком](#) та [Наталією Старченко](#).

ФАНТАСТИЧНІ УКРАЇНЦІ

Документальний проєкт про сучасну українську культуру, покликаний зафіксувати, як круто змінилася країна за останні роки, та завдяки кому.

Кілька наших рекомендацій для початку:

- [розмова](#) із літературним критиком Євгеном Стасіневичем
- [інтерв'ю](#) із гуртом DakhaBrakha

ЕСЕЇСТИКА ЯК ПРОСТІР ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ СВОБОДИ

Авторська лекція Віри Агеєвої про те, як виникає форма есею в українській інтелектуальній традиції та як видозмінюється, про що пишуть українські есеїсти та багато іншого.

ЛЕКЦІЇ ОКСАНИ ЗАБУЖКО

Кожен виступ пані Оксани вартує слухання та переслуховування. Але від себе пропонуємо дві найулюбленіші лекції:

- [Оптимізм української історії](#)
- [Як рубали вишневий сад?](#)

ШАЛЕНІ АВТОРКИ

Розмови Віри Агеєвої та Ростислава Семківа про жінок, які досягли успіху в письменницькій кар'єрі.

* — вільна розмова та вільна експресивна лексика

КРИТИЧНИЙ ПАНЧ

Відеожурнал літературної критики, де знайдете рецензії на сучасні чи вже відомі тексти, а також міркування про літературний процес.

СПАДОК НАЦІЇ

Перший документальний фільм про вишиті сорочки.

ХТО МИ? ПСИХОАНАЛІЗ УКРАЇНЦІВ

Колективний сеанс психотерапії у формі кіно, за час перегляду якого ми маємо згадати, що сталося і зрозуміти, як це на нас вплинуло.

СОЛОВЕЙ СПІВАЄ

Фільм-дослідження мовного питання в Україні. Зокрема, через призму досвідів інших країн, як-от Ізраїлю.

ПОДОРОЖІ:

ХАЩІ

Відео-мандрівки про українські містечка, села, хутори та їхніх жителів.

ДВОКОЛІСНІ ХРОНІКИ

Навколосвітні мандрівки Володимира Муляра і Ярини Квітки (музикантів гурту «Фолкнери») та їхнього малюка Марка — позаду вже 35 країн і понад 50 000 км на велосипедах.

ІСТОРІЯ:

ЛОКАЛЬНА ІСТОРІЯ

Низка відеопроектів, що окреслюють українську ідентичність — те, заради чого треба знати та розуміти минуле.

Також на каналі є подкасти:

- [«Їли колись»](#) — харчові звички та популярні страви минулого.
- [«Давні міста»](#) — про життя та побут мешканців історичних міст України. У першому циклі розповідають про княжий Київ.

INSTAGRAM

МОВА-КУЛЬТУРА-ЛІТЕРАТУРА:

*усі рекомендації клікабельні

@iryna_pobidash

Про літературу
простими словами

@neborakova

авторка подкастів
«Взяла і прочитала»
та «Наразі без
назви»

@postril.ua

Простір, у якому
плекають українське
мистецтво

@polumyaniy

Блог, що
популяризує
українську культуру

**@yuliia.
moroz.editor**

- мовні поради, про які не пишуть у підручниках
- фахова інформація для редакторів і коректорів

@_cerpanok

Простір української
літератури: тексти
та автори

@gogol.media

Медіа про культуру.
Розповіді про
літературу,
мистецтво та кіно.

ІСТОРІЯ:

*усі рекомендації клікабельні

@hdauinp

- історії із розсекречених архівів
- пошук репресованих родичів

@localhistoryua

- глянцевий історичний журнал
- подкасти та спецпроекти

**@underground_
post**

історія кризь призми марок минулого сторіччя

@prostir.media

Захист історичного простору

**@archaeology_of
_ukraine**

археологічна спадщина України

@ukraine_history_

- про політику без брехні
- про минуле без міфів

**@hrushevsky_
house**

Музей Михайла Грушевського

Особливо радимо рубрику «Немає такої вулиці»

СПАДОК:

*усі рекомендації клікабельні

**@ukrainian_
garment**

Історія народного
костюму

**@anything_
traditionalua**

Колекція
старовинних
вишиванок

**@honchar.
museum**

Національний
центр народної
культури

@norna.etno

- життя майстрині-мисткині Віталії
- стрічкові ґердани

село

@garne.selo

Естетика
українського села

**@maisternya_
oksana_bilous**

Понад 50 українських
народних та
сучасних ремесел.

МЕДІА:

*усі рекомендації клікабельні

@tyktor.media

Видання про культуру та внутрішній туризм в Україні

@medialab_online

Найцікавіше та найцінніше зі світу медіа

@thevillageua

Новини твого міста. Люди, місця, події

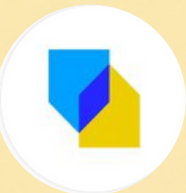
@theukrainians

Найкращі художні репортажі українською

@sho_tam_

Позитивне медіа

@spravdi.gov.ua

Державний Центр стратегічних комунікацій

@nzl.media

Коротко та зрозуміло про те, що відбувається в Україні та світі

@ukrainer_net

- люди, місця, історії;
- зараз — майданчик достовірної інформації про події

СТИЛЬ ЖИТТЯ:

*усі рекомендації клікабельні

@sevenhora7

Про міста та їхні проблеми
доступною мовою

@potsilunky

Блог про стосунки
«Поцілунки» та
платформа «Твій психолог»

@abuk.ua

Аудіокниги та
подкасти
українською

@kunshtmagazine

Наука як мистецтво

@thekoloua

Про локальні
бренди й проекти,
стиль, свідоме
споживання,
підтримку

@nowasteukraine

Для тих, хто ЕКО;
про сортування
сміття

TELEGRAM

МОВА:

*усі рекомендації клікабельні

Correctarium — Українська мова

Поради з української мови від фахівців-мовознавців.

Грамота.ua

Мінімум правил, максимум користі!

Українські фразеологізми

Історії походження та значення найпоширеніших крилатих висловів українською мовою.

Прим. пер.

Про переклад, редактуру та інші пригоди книжок.

ЛІТЕРАТУРА:

Українська література

Збірня книг і коротких описів, про що вони.

Chytomo

Медіа про книжки і книговидання в Україні та світі.

СТИЛЬ ЖИТТЯ:

А що сьогодні?

Telegram-календар, події, цікаві дати і факти на кожен день.

КУЛЬТУРА:

*усі рекомендації клікабельні

Амнезія

Проект «Амнезія» — це археологія української поп-культури.

UkrDiaspora

Історія, культура, політика, люди — все про українську діаспору.

Гроби, гриби і дисертації

Тут про експедиційні реалії, цікаві етнографічні знахідки, наукові спостереження, розвиток української й не тільки культури.

izhakultura.пульс

Канал проекту <https://yizhakultura.com/>, який популяризує і здійснює гастрономічні дослідження

ПОДКАСТИ. АУДІО.

КУЛЬТУРА, МУЗИКА:

РАДІО СКОРБОТА

Подкаст із журною назвою та чарівним наповненням. Щиро радимо послухати уривки прекрасних листів рубрики «Post Scriptum». Ось, наприклад, [голоси будинку «Слово»](#).

МУЗИКА З ІСТОРІЯМИ

Подкаст-екскурс, подкаст-пігулка і подкаст-ностальгія. Історик Ярослав Грицак познайомить вас зі знаковою західною музикою 1960-80-х, що надихала на зміни.

КУЛЬТУРНИЙ ТРИБУНАЛ

Подкаст про великі українські імена культури, мистецтва, науки, про колекції світового рівня, які російська імперія впродовж століть привласнювала собі. Перша велика фіксація культурних крадіжок росії.

ЛІТЕРАТУРА:

ВЗЯЛА І ПРОЧИТАЛА

Богдана Неборак говорить про літературу та її вплив на розуміння складних речей.

НАРАЗІ БЕЗ НАЗВИ

Щотижневий подкаст, в якому Анастасія Євдокимова і Богдана Неборак ставлять одна одній складні питання про культуру й іноді читають книжки.

KULT: PODCAST

Подкаст про культуру.

АКУСТИКА ТІНЕЙ

Авторський подкаст Іванни Шкромиди про світову літературу.

ЛІТЕРАТУРА:

ВУСА ГОГОЛЯ

Несерйозний подкаст про серйозні книги. У цій пригоді автори пробираються крізь тонну розумних слів, жартують, матюкаються і пояснюють, чому читати — це кльово.

ПСИХОЛОГІЯ:

ЕФЕКТ ПРИСУТНОСТІ

Подкаст про присутність онлайн і офлайн. Для тих, хто тільки починає пізнавати світ онлайн присутності для розвитку свого бізнесу.

ПОВІЛЬНА РОЗМОВА

Цей подкаст про те, як не поспішати, проживати життя уважно і з великою цікавістю до деталей.

ПРОСТИМИ СЛОВАМИ

Серія розмов про психологію: емоції, типи захисних реакцій та особистостей.

УВАГА: ЧУТЛИВИЙ КОНТЕНТ

ЯРОСЛАВ ГРИЦАК: ВІДПОВІДЬ ПРО ВІЙНУ

Чому виникають війни? Чи існує чесна війна? Чи реальна загроза третьої світової? На всі ці питання пан Ярослав спробує дати відповіді, але насправді їх можете знайти і ви самі.

«ДІАГНОЗ: ВІЛЬНІ» | СУСПІЛЬНЕ ДНІПРО

Радянська влада за часів Андропова та Хрущова почала використовувати такий інструмент репресій як «каральна психіатрія». Тоді до спецпсихлікарень запроторили близько 2 млн політв'язнів.

Одна з таких лікарень розташовувалася у місті Дніпро. Історії її в'язнів почуєте у цьому матеріалі.

УВАГА: ЧУТЛИВИЙ КОНТЕНТ

ДИКТАТОРИ: АНТИВИСТАВА ПРО ТОТАЛІТАРИЗМ ТА ПОДОЛАННЯ БІДНОСТІ В ДК NAZVA

22 червня 1941 року. Гітлерівська Німеччина починає війну проти СРСР. Україна — знову в епіцентрі кривавої бійки, якої могло й не бути, коли б не диктатори.

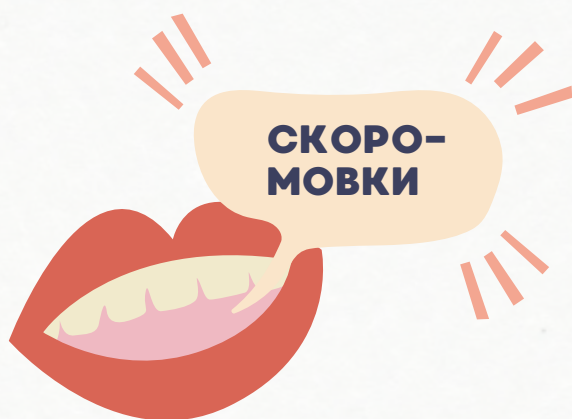
Старий світ загинув 1918 року. Новий світ взялися будувати бідні й неосвічені люди — ідеальний електорат для нацистів та більшовиків. Вони знищували поетів, філософів, математиків, лікарів, підприємців, креаторів.

Це знищення триває і сьогодні.
Пошук відповідей, нові запитання та рефлексії у цій розмові.

ЯК МИ ВИЖИЛИ

Подкаст про історію радянських масових депортацій із заходу України у 1944-1953 роках. Що пам'ятають ті, кого позбавили рідних домівок та у товарних вагонах вивезли до Сибіру, Далекого Сходу та Середньої Азії?

На вас чекають 10 епізодів про життя депортованих. Це спогади про те, як вони долали холод і голод, здобували освіту, зберігали свої традиції та врешті поверталися додому. Дехто з них вперше наважився розповісти про свій досвід...

На полиці в коробіці
Півкороваю і паляниця.

**Сів шпак на шпаківню,
заспівав шпак півню:
— Ти не вмієш так, як я,
так, як ти, не вмію я.**

Вовк-вовцюг вівцю волік.
Вова вовку — вила в бік.
Як завив же вовк-вовцюг,
миттю випустив вівцю.

**Хтось хитренький
хитрував — нашу хвіртку
поламав.**

Бабрались в брудній баюрі,
два бобри брунато-бурі.
Дуже добре, брате бобре,
дуже добре, друже бобре.

**Дзижчить над житом
жвавий жук, бо жовтий
він вдягнув кожух.**

У чотирьох черепашок
четверо черепашенят.

**Невеличка перепеличка
під полукіпком
розпідпадьомкалась.**

Галасливі ґави й ґалки в
гусенят взяли скакалки.
Гусенята їм ґелґочуть, що
й вони скакати хочуть.

**Наша верба
найрозкорчувакуватіша.**

Над шляхом Явдошка
шукала волошки.

баюра — велика глибока калюжа; яма, вибій
брунатний — коричневий; темно-жовтий
полукіпок — 30 снопів скошеного або зжатого хліба, складених колоссям усередину й прикритих одним снопом зверху
підпадьомкати — видавати своєрідні уривчасті звуки (про перепелів)
дзижчати — видавати одноманітні дрижачі звуки при польоті (про комах)
кожух — довга шуба з великим коміром, зазвичай пошита з овечої шкіри хутром досередини
жвавий — повний життєвої сили, енергії, зі швидкими, легкими рухами
коробіця — коробка
паляниця — хлібина (переважно з пшеничного борошна)
корч (найрозкорчувакуватіший) — коріння дерев, кущів, яке розходить в різні напрями
вила — сільськогосподарське знаряддя з кількома довгими зубами (зазвичай від двох до шести) на держаку
хвіртка — невеликі двері в огорожі, паркані

Тертий калач — про когось дуже досвідченого.

Хоч з коліна вилупи — дістань де завгодно.

Ударяти (ударити, кидати, кинути, бити і т. ін.) лихом об землю — забувати горе, біду; не журитися.

Сіль землі — найвидатніші представники певної групи; найважливіша частина людського суспільства.

Дивитися козирем — мати хвацький, молодецький або гордовитий вигляд.

Топтати ряст — жити, ходити по землі.

Легкий на спомин — який з'являється, приходиться у момент розмови, згадки про нього.

На милування нема силування — насильно милим не будеш; примусом не змусиш покохати.

Ні луски ні зябри — уживається як побажання удачі, успіху.

Поміняти шило на швайку — прогадати у чомусь; отримати рівнозначну заміну чомусь, не краще і не гірше.

Раз та гаразд — хоч рідко, зате добре.

Набратися юшки — перейнятися чиймись поглядами, думками, настроями та ін.

Перевести дух — трохи перепочити.

ДЛЯ ВАС СТАРАВСЯ ПРОЄКТ Р.І.Д.

Привіт-привіт від «Проекту Р.І.Д.»! Ми — громадська організація айті-мовного спрямування. Навчаємо українській різноманітно: за допомогою дописів у соцмережах, мобільних програм, лекцій, ігор. Раді закохувати в українське!

РІДні соцмережі. Клацай і підписуйся!

Instagram. Тут Ти можеш:

- вивчити незнайомі українські слова;
- зрозуміти, хто формував літературну норму;
- почати пишати власним діалектом;
- побродити хайлайтами.

Telegram. Тут Ти можеш:

- дізнатися, чим відрізняються суржик і діалекти;
- поринути у #мистецтвофразем із українськими художниками;
- зрозуміти, в яких сучасних піснях є діалекти;
- знайти ресурси/ініціативи про допомогу під час війни.

Youtube. Тут Ти можеш:

- дізнатися всю історію українського правопису за 20 хв;
- ознайомитися з табутованими темами давньої України;
- поринути у світ української культури з нашими лекторами.

Facebook. Тут Ти можеш:

- знайти цитати відомих українців до душі;
- поспілкуватися з однодумцями (і не лише) в коментарях;
- тісніше познайомитися з командою РІДних.

Мобільна програма «Р.І.Д.». Завантажуй!

Якщо Ти ще не знаєш, що це — час виправити ситуацію! Переходь за посиланням та вивчай три цікавих українських слова щодня. Із наголосом, описом, вживанням слова в реченні та картинками, які влучно ілюструють слово.

↓ [Завантажити Android](#)

↓ [Завантажити iOS](#)

Випуск онлайн-посібника відбувся в рамках реалізації ZMINA 2.0. «Субгранти для культурних проєктів» МБФ ІЗОЛЯЦІЯ за фінансової підтримки Європейського Союзу. Зміст сторінок посібника є виключною відповідальністю ГО «Проект Р.І.Д» і не обов'язково відображає позицію Європейського Союзу та МБФ ІЗОЛЯЦІЯ.

